

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

નામાનાં મૂળતત્વોના પદ્ધતિ SEM-2

એકમ ૧ - નામાનાં મૂળતત્વોના શિક્ષણકાર્યનું આયોજન

૧.૧ શૈક્ષણિક કાર્યના આયોજનની સંકલ્પના, મહત્વ, પ્રકારો

૧.૨ છૂટા પાઠ : સંકલ્પના અને આયોજન

૧.૩ એકમ આયોજન : સંકલ્પના અને આયોજન

૧.૪ છૂટાપાઠ અને એમપાઠ વચ્ચેનો તફાવત

એકમ.૨- નામાનાં મૂળતત્વોના શિક્ષણમાં સુધારણા પ્રવૃત્તિઓ

૨.૧ દેદિક્ષણ

૨.૨ પુનરાવલોકન

૨.૩ નિદાનાત્મક અને ઉપચારાત્મક કાર્ય

૨.૪ સંકલ્પના પ્રાપ્તિ પ્રતિમાન (સંકલ્પના, વિનિયોગ અને મહત્વ)

એકમ.૩- નામાનાં મૂળતત્વોનો શિક્ષક અને ક્રિયાત્મક સંશોધન

૩.૧ જરૂરી શૈક્ષણિક લાયકાત, ગુણો-કૌશલ્યો

૩.૨ ક્રિયાત્મક સંશોધન

૩.૨.૧ સંકલ્પના

૩.૨.૨ મહત્વ

૩.૨.૩ સોપાનો

એકમ.૪ – નામાનાં મૂળતત્વોના શિક્ષણમાં મૂલ્યાંકન

૪.૧ મૂલ્યાંકનની સંકલ્પના, હેતુઓ, સોપાનો

૪.૨ પ્રશ્નોના પ્રકાર (સંકલ્પના, સારા નિર્ભેદ પ્રશ્નોના લક્ષણો)

૪.૩ ટૂંકોત્તરી પ્રશ્નો (સંકલ્પના, મહત્વ)

અનાત્મલક્ષી : ખાલી જગ્યા, જોડકાં કસોટી,

બહુવિકલ્પ કસોટી (રચના, મહત્વ)

૪.૪ બ્લ્યુ - પ્રિન્ટ આધારિત પ્રશ્નપત્ર સંરચનાં

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

એકમ. 1 ના માનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષણકાર્યનું આયોજન.

.1.1 શૈક્ષણિક કાર્યના આયોજનની સંકલ્પના

સામાન્ય રીતે એમ કહી શકાય કે શિક્ષણ માટેનું આયોજન એટલે શૈક્ષણિક નાઓજન. શૈક્ષણિક આઓજન શિક્ષણના વિસ્તરણ, ગુણવત્તા, સમાજ પરિવર્તન, -તૃત્વ વિકાસ, માનવ શક્તિ વિકાસ વગેરે હેતુઓની સિદ્ધિ માટે સુનિયોજીત પ્રક્રિયા છે. શૈક્ષણિક આઓજનની પ્રક્રિયા ટીર્ઘકાલીન અને ફળદાયી બને છે. શૈક્ષણિક નાઓજન એ શિક્ષણના ક્ષેત્રનું પૂર્વકથન છે.

આઓજન એ શિક્ષણકાર્યને દિશા અને ગતિ અર્પે છે. આઓજન વિનાનું ટાક્ષણ એ દિશાવિહીન કે દિભ્રમિત શિક્ષણ છે. ઘણા લાંબા સમય સુધી આપણે નવી ભૂલભરેલી માન્યતાના શિકાર બન્યા કે અધ્યાપન એ પાઠો આપવાની પ્રક્રિયા * શાળા એ પાઠ આપવાનું સ્થાન છે. શૈક્ષણિક પાઠ એ માત્ર માહિતીનું વિતરણ હકીકતોનું યચન નથી વાસ્તવમાં શૈક્ષણિક પાઠનું આઓજન એ શિક્ષણના મધ્યાપનકાર્યનું આઓજન છે. ખરેખર તો અધ્યાપન એ અધ્યચનની શક્યતાઓન નચાર કરવાનો અમૂલ્ય અવસર છે. અધ્યાપન દ્વારા વિદ્યાર્થીઓ માટે અધ્યચનની વશાળ તકો ઊભી કરવાની છે. આથી શિક્ષકે આઓજન દ્વારા આવી તકો ઊભી કરવી જોઈએ.

અધ્યાપન-અધ્યચન-માટેની પૂર્વવિચારણા એટલે અધ્યાપનનું આઓજન.

* અધ્યાપન-અધ્યચનની સમગ્ર પ્રક્રિયાની વિચારણા-એટલે પાઠ આઓજન.

શિક્ષણના નિર્ધારિત હેતુઓ સિદ્ધ કરવા માટે અસરકારક અધ્યાપનની પ્રક્રિયા માટે કરવામાં આવતું પૂર્વચિંતન એટલે આઓજન.

અધ્યાપનની સફળતા માટેનું પ્રથમ સોપાન એ અધ્યાપનનું આઓજન છે, તે શિક્ષકનો અરીસો છે. જેમાં શિક્ષકની વર્ગખંડની સમગ્ર પ્રવૃત્તિઓનું પ્રતિબિંબ ઝિલાય છે. તે શિક્ષકના વ્યક્તિત્વનું સમગ્ર પ્રતિબિંબ છે. આઓજન દ્વારા વર્ગખંડનું એક આગવું હવામાન ઊભું થાય છે. વર્ગખંડમાં શિક્ષણ, અધ્યાપનની એક આગવી પ્રક્રિયા શરૂ થાય છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

પાઠનું આયોજન એ અધ્યાપનના હેતુઓથી શરૂ થાય છે અને તે હેતુઓ કેટલે અંશે સિદ્ધ થયા તે માટેના મૂલ્યાંકનથી સમાપ્ત થાય છે.

1.1.2 શૈક્ષણિક કાર્યના આયોજનનું મહત્ત્વ

શિક્ષકે વર્ગખંડમાં જતાં પહેલાં અધ્યાપનકાર્ય માટેનું આયોજન કરવું જોઈએ. કહેવાય છે કે આયોજનબદ્ધ શિક્ષક જ વર્ગને સ્વર્ગ બનાવી શકે છે. તેથી શિક્ષકે પોતે કરવાના શૈક્ષણિક કાર્યની પૂર્ણ વિચારણા પહેલેથી જ કરવી જરૂરી છે.

શૈક્ષણિક કાર્યના આયોજનના ફાયદાઓ :

આયોજના કારણે...

શિક્ષકના આત્મવિશ્વાસમાં વધારો થાય છે અને પોતાને નડનારી સંભવિત મુશ્કેલીઓના ઉકેલો અગાઉથી વિચારી શકે છે.

શિક્ષકને શિક્ષણકાર્ય કરવા માટે પૂર્વ તૈયારીની તક મળે છે તેથી વિવિધ હેતુઓની સિદ્ધિ માટે વિવિધ શૈક્ષણિક અનુભવો તે વિદ્યાર્થીઓને પૂરા પાડી શકે છે.

શિક્ષણ કાર્યમાં એકસૂત્રતા જાળવી શકાય છે તેમજ વિદ્યાર્થીઓમાં અપેક્ષિત વર્તન પરિવર્તન લાવવામાં મદદરૂપ બની શકાય છે.

નામાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષણકાર્યનું આયોજન

3

વિવિધ શૈક્ષણિક સાધનોનો યોગ્ય સમયે સુયોગ્ય ઉપયોગ કરી શકાય છે.

નિર્ધારિત સમય મર્યાદામાં નિર્ધારિત હેતુઓની સિદ્ધિ શક્ય બને છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

ભૌતિક સાધનોનો કુશળતાપૂર્વક પરિણામલક્ષી ઉપયોગ શક્ય બને છે.

મૂલ્યાંકન માટેની વિચારણા અગાઉથી થતી હોવાથી હેતુઓની સિદ્ધિ જાણી અને માપી શકાય છે.

શિક્ષક વિષયાંતરથી બચી શકે છે.

محرم یو س گاتیو نیذاریت دیشاماں آاگال وधी शकाय છે.

અસરકારક શિક્ષણકાર્ય કરાવી શકાય છે.

ફળદાયી સ્વાધ્યાયકાર્ય સોંપી શકાય છે.

1.1.3 શૈક્ષણિક કાર્યના આયોજનના પ્રકારો

શૈક્ષણિક કાર્યના આયોજનના મુખ્ય પ્રકારો નીચે મુજબ છે.

(1) પાઠ આયોજન

(2) એકમ આયોજન

(3) માસિક આયોજન

(4) વાર્ષિક આયોજન

સમજૂતી :

(1) પાઠ આયોજન (Lesson Planning):

પાઠ આયોજનનું તાત્પર્ય પાઠના વિશિષ્ટ હેતુઓ તેમજ અપેક્ષિત વર્તન પરિવર્તનની પ્રાપ્તિના સંદર્ભમાં સુંદર રીતે આયોજન કરવાનો છે. તેથી પાઠ આયોજનને વર્ગ શિક્ષણ પૂર્વેની ક્રિયાત્મક અવસ્થા કહે છે. પાઠ આયોજન

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

અધ્યાપન કાર્યની માત્ર બ્લૂપ્રિન્ટ જ નથી, પરંતુ આકર્ષક અને સરળ શિક્ષણકાર્ય માટે ખૂબ જ જરૂરી છે. શિક્ષકે એક કુશળ કારીગરની જેમ વિદ્યાર્થીમાં અપેક્ષિત સુધારો લાવવા પોતાના ઉપકરણો અર્થાત્ શૈક્ષણિક પદ્ધતિ તથા સાધનસામગ્રીની પસંદગી સાવધાનીપૂર્વક કરવી જોઈએ. પાઠ આયોજન શિક્ષક માટે બારી સમાન છે. જે દ્વારા તે વિદ્યાર્થીઓની અંતર્નિહિત વિશેષતાઓ અને ક્ષમતાઓ ઓળખવા અને જોવા પ્રયાસ કરે છે.

4

નામાનાં મૂલતત્ત્વો પદ્ધતિ (SEMESTER - 11)

પાઠ આયોજનના લાભ :

શિક્ષકને પૂર્વતૈયારીની તક મળે છે જેથી તેનો આત્મવિશ્વાસ વધે છે.

૨. હેતુઓ વિશે શિક્ષક સ્પષ્ટ થઈ જાય છે.

વિષયાંતર થતું નથી.

અધ્યાપન સામગ્રીનો ઉચિત ઉપયોગ કરી શકાય છે.

વધુ સારી પદ્ધતિઓ અને પ્રયુક્તિઓનો ઉપયોગ કરી શકાય છે.

વ્યક્તિગત તફાવત સંતોષી શકાય છે.

હેતુઓની સિદ્ધિ વિશે જાણી શકાય છે.

૪. શિક્ષકમાં અધ્યયન-અધ્યાપન અંગેની સૂઝ વિકસે છે.

પાઠ આયોજન તૈયાર કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દા :

સામાન્ય માહિતી

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

સંદર્ભ પુસ્તકો

શૈક્ષણિક સાધનો

શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ

સામાન્ય હેતુઓ

વિશિષ્ટ હેતુઓ

શૈક્ષણિક પદ્ધતિઓ

શૈક્ષણિક અભિગમો

અપેક્ષિત વર્તન-પરિવર્તન

પ્રારંભ

વિષયવસ્તુના મુદા

શિક્ષક-વિદ્યાર્થીની પ્રવૃત્તિ

૧ કા.પા.કાર્ય

૨ મૂલ્યાંકન

૩ સ્વાધ્યાય

(2) એકમ આયોજન :

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

એકમ એટલે સમાન અધ્યયન અનુભવોનું સંકલન. એકમ એ એક એવો શૈક્ષણિક અનુભવ છે જેમાં એ મુદ્દા સાથે સંબંધ ધરાવતા શક્ય તેટલા અનેક શૈક્ષણિક પાસાઓનું સંકલન થાય છે. આમ, એક બીજા સાથે સંબંધ ધરાવતા મુદ્દાઓના સંદર્ભમાં સમાન અધ્યયન અનુભવોનું સંકલન કરતું આયોજન એટલે એકમ આયોજન.

નામાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષકમવકાર્મનું આયોજન

5

© એકમ આયોજનના ફાયદા :

શિક્ષણ સઘન રીતે આપી શકાય છે.

હેતુઓના સંદર્ભમાં શિક્ષણની પ્રક્રિયા શક્ય બને છે.

નવી નવી પદ્ધતિઓ, પ્રયુક્તિઓ, અભિગમોનો ઉપયોગ કરી શકાય છે.

શિક્ષક પોતાની મર્યાદા જાણી વૈકલ્પિક વ્યવસ્થા વિચારી શકે છે.

શિક્ષણકાર્યમાં પરિસ્થિતિ પ્રમાણે ફેરફાર કરી શકાય છે.

એકમના વિવિધ મુદ્દા વચ્ચે અનુબંધ સાધી શકાય છે.

શિક્ષણની પ્રક્રિયામાં સાતત્ય આવે છે.

દૃઢીકરણ – પુનરાવર્તનની તક મળે છે.

જ્ઞાનને અખંડિત સ્વરૂપે શીખવી શકાય છે.

વિદ્યાર્થીઓને વધુ અધ્યયન અનુભવો પૂરા પાડી શકાય છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

વર્ગખંડની સમસ્યાઓ અંગે પૂર્વ વિચારણા કરી શકાય છે.

શિક્ષકને તૈયારી માટે પૂરતો સમય મળે છે.

D એકમ આયોજન માટે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો (અથવા)

એકમ આયોજનનાં સોપાનો :

એકમ

તાસ વિભાજન

પેટા એકમો

૨ હેતુઓ

અપેક્ષિત વર્તન પરિવર્તન

વિષયવસ્તુના મુદ્દા

અધ્યાપન પદ્ધતિઓ

શૈક્ષણિક સાધનો

શિક્ષકની પ્રવૃત્તિઓ

સંદર્ભ પુસ્તકો

મૂલ્યાંકન

સ્વાધ્યાય

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

મ પદ્ધતિ (SEMESTER-IT

6

(3) માસિક આયોજન :

હાલમાં માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ દ્વારા પો.11 અને 12ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષય માટે વર્ષ દરમિયાન કયા માસમાં શિક્ષણકાર્ય માટે કેટલા તાસ મળશે અને કયા માસમાં કયા અભ્યાસક્રમના મુદ્દાને કે પ્રકરણને શીખવવામાં આવશે તે માટે માસવાર આયોજન કરી શાળાઓને મોકલી આપે છે, જેથી દરેક

શાળાઓમાં માસ પ્રમાણે એક સરખો અભ્યાસક્રમ શીખવવામાં આવે. વર્ષ દરમિયાન નામાના મૂળતત્ત્વોના શિક્ષણકાર્ય માટે માસવાર કેટલા તાસ મળશે, માસવાર કેટલા અને કયા પ્રકરણ શીખવવામાં આવશે તે માટે કઈ કઈ પૂર્વ તૈયારીઓ કરવી વગેરેનું આયોજન કરવું. તેને માસિક આયોજન કહેવામાં આવે છે.

માસિક આયોજનનાં સોપાનો :

માસ દીઠ શૈક્ષણિક કાર્યના દિવસો ની કરવા.

માસદીઠ તાસની સંખ્યા પ્રમાણે શીખવવાના પ્રકરણો ની કરવા.

માસ મુજબ શિક્ષણના સામાન્ય અને વિશિષ્ટ હેતુઓ ની કરવા.

માસ પ્રમાણે અભ્યાસક્રમ મુજબ વિવિધ પદ્ધતિ, પ્રવિધિ અને અભિગમ અને શૈક્ષણિક ઉપકરણોની વિચારણા કરવી.

મૂલ્યાંકન અને સ્વાધ્યાય યોજનાઓ ની કરવી.

વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન વિચારવું.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

(4) વાર્ષિક આયોજન :

સંસ્થાકીય આયોજનમાં અભ્યાસક્રમનું આયોજન તેનું હાઈ ગણાય છે. અભ્યાસક્રમના આયોજન સમયે શાળાની ભૌતિક સુવિધાઓનો મહત્તમ ઉપયોગ કરી શકાય તેનું ધ્યાન રખાય છે. આજે શાળાઓ જે આયોજન કરે છે તેમાં સૌપ્રથમ વિષયવસ્તુની માસવાર ફાળવણી કરવામાં આવે છે. તેમજ અભ્યાસક્રમની વિગતો અને સમયની ફાળવણીને જ મહત્ત્વ અપાય છે. શિક્ષકો પોતાનો અભ્યાસક્રમ પૂરો કરવાની સતત ચિંતા કરતા હોય છે. પરંતુ નામાનાં મૂળતત્ત્વોના હેતુઓને સંપૂર્ણ, અસરકારક રીતે સફળ કરવા માટે શિક્ષકે તેના અભ્યાસક્રમનું વાર્ષિક આયોજન કરવું જોઈએ. દરેક શિક્ષકે બધા જ વર્ગોમાં એકસરખું શિક્ષણકાર્ય થાય તે માટે વાર્ષિક આયોજન ખૂબ જરૂરી છે.

come greedom from sung tre

○ વાર્ષિક આયોજન કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો :

વર્ષ દરમિયાન કયા કયા હેતુઓને ધ્યાનમાં રાખવાના છે તેની સ્પષ્ટતા કરવી જોઈએ.

વર્ષ દરમિયાન કેટલો અભ્યાસક્રમ નજર સમક્ષ રાખવાનો છે.

વર્ષ દરમિયાન શિક્ષણકાર્ય માટે કેટલા દિવસો અને કેટલા તાસ મળશે તેનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ.

શાળા પાસે કેવી ભૌતિક સંપત્તિ અને સગવડો છે તેની કાળજી લેવી જોઈએ.

વર્ષ દરમિયાન એકમ અને એકમના પેટા મુદ્દાઓને માટે કઈ પદ્ધતિઓ, પ્રવિધિઓ, અભિગમો, પ્રવૃત્તિઓ અને ક્ષેત્રિય કાર્યો ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેની વિચારણા કાળજીપૂર્વક થવી જોઈએ.

શાળાની સ્થાનિક, સામાજિક, ભૌગોલિક પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં લઈને એકમ શીખવવાનો સમય પસંદ કરવો જોઈએ.

મૂલ્યાકન કસોટી અને સ્વાધ્યાય અંગે જરૂરી ચિંતનલક્ષી વિચારણા હાથ ધરવી જોઈએ.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

અભ્યાસક્રમના પુનરાવર્તન માટેનો સમય ફાળવવો જોઈએ.

○ વાર્ષિક આયોજનનો નમૂનો :

માસ

કામના દિવસો

અભ્યાસક્રમ ના મુદ્દા- પેટામુદ્દાઓ

શૈક્ષણિક સાપનો

શિક્ષણની પદ્ધતિ-પ્રવિધિ અભિગમ

સંદર્ભ પુસ્તકો

અન્ય પ્રવૃત્તિઓ

સ્વાધ્યાય મૂલ્યાંકન

ઉપર ના મુદ્દા માં કોહો છે.

B

નામાત મૃજતરતે કદ્ધતિ (SEMESTER - If)

વાર્ષિક આયોજનના લાભ :

4 એક જ ધોરણના બધા જ વર્ગખંડમાં એકસૂત્રતા જાળવી રખાય છે.

અગાઉથી વિચારણા કરવાથી શિક્ષકનો આત્મવિશ્વાસ વધે છે અને અસરકારક શિક્ષણકાર્ય બને છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

શિક્ષણની વિવિધ પદ્ધતિઓ, પ્રવિધિઓ અને પ્રયુક્તિઓ વચ્ચે સમન્વય સધાય છે.

જરૂરી શૈક્ષણિક સાધનો મેળવવાની અનુકૂળતા રહે છે.

સંદર્ભ સાહિત્ય વસાવવા પૂરતો સમય મળી રહે છે.

નિશ્ચિત સમયમર્યાદામાં અભ્યાસક્રમ પૂર્ણ કરી શકાય છે.

પુનરાવર્તન, દૃઢીકરણ અને મૂલ્યાંકન શક્ય બને છે.

વિદ્યાર્થી અને વાલીઓ પોતાના જીવનલક્ષી કાર્યક્રમો સરળતાથી ઘડી શકે છે.

માસિક, અઠવાડિક અને દૈનિક આયોજન વાર્ષિક આયોજનના કારણે સરળ બને છે.

નવા શિક્ષકો માટે વાર્ષિક આયોજન પથદર્શક બની રહે છે.

D ઉપસંહાર :

નામાનાં શિક્ષણમાં આયોજન નોંધ તૈયાર કર્યા પછી જો શિક્ષક વર્ગમાં શિક્ષણ આપે તો તે હેતુપૂર્વકનું અને પરિણામલક્ષી શિક્ષણ બને છે.

પાઠ આયોજન કે માઈક્રોપાઠનું આયોજન શિક્ષકમાં એક વર્ગશિક્ષણમાં અનુસરવાનો માર્ગ બનાવે છે. જેને આધારે શિક્ષક ની કરેલા હેતુ સિદ્ધ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

માં મૂરના શિલ્પકાર્સનું આયોજન

1.2 છૂટા પાઠ : સંકલ્પના અને આયોજન

1.2.1 છૂટા પાઠની સંકલ્પના (પાઠ આયોજનની સંકલ્પના)

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

સળંગ એકમને બદલે છૂટા વિષયવસ્તુની પસંદગી કરી આપવામાં આવતા પાઠને છૂટા પાઠ કહેવામાં આવે છે. આવા પાઠના આયોજનને વર્ગ શિક્ષણ પૂર્વેની ક્રિયાત્મક અવસ્થા કહે છે. પાઠ આયોજન એ આકર્ષક અને સફળ શિક્ષણકાર્ય માટે ખૂબ જ જરૂરી છે. શિક્ષકે આવા છૂટા પાઠ આપવા માટે એક કુશળ કારીગરની જેમ વિદ્યાર્થીમાં અપેક્ષિત સુધારો લાવવા પોતાના ઉપકરણો ઉપરાંત શૈક્ષણિક પદ્ધતિ તથા સાધન-સામગ્રીની પસંદગી ખૂબ જ સાવચેતીપૂર્વક કરવી જોઈએ. પાઠ આયોજન એ શિક્ષક માટે બારી સમાન છે જે દ્વારા તે વિદ્યાર્થીઓની અંતર્નિહિત વિશેષતાઓ અને ક્ષમતાઓ ઓળખવા અને જોવા પ્રયાસ કરે છે. દૈનિક પાઠ આયોજનના નિર્ણયમાં હેતુઓ વ્યાખ્યાયિત કરવા, પાઠ્યવસ્તુની પસંદગી અને તેની ક્રમબદ્ધ ગોઠવણી કરવી તથા પાઠ્યવસ્તુની રજૂઆત માટેની પદ્ધતિ અને પ્રક્રિયા ની કરવામાં આવે છે. પાઠ આયોજન વિદ્યાર્થીની કક્ષા, અભિરુચિઓ, ખાસિયતો, પ્રવૃત્તિઓ, સાધન વગેરેને સમાવે છે. છૂટા પાઠનું આયોજન એ સંભવિત કે આકસ્મિક રીતે ઊભી થતી પરિસ્થિતિઓને પણ ખ્યાલમાં રાખીને બનાવવામાં આવે છે.

આમ, પાઠ આયોજનમાં શિક્ષક શૈક્ષણિક હેતુઓ, વિષયવસ્તુ, અધ્યાપન પદ્ધતિ, પ્રયુક્તિ, શૈક્ષણિક સાધનો, વર્ગની પ્રવૃત્તિઓ વગેરેની પૂર્વ વિચારણા કરે છે અને વિદ્યાર્થીઓમાં રહેલી ક્ષમતાઓ તેમજ વિશેષતાઓ ઓળખવાનો પ્રયત્ન કરે છે. આ ઉપરાંત શૈક્ષણિક હેતુઓની પ્રાપ્તિ થઈ છે કે કેમ તે ચકાસવા માટેની મૂલ્યાંકન યોજના પણ વિચારે છે. આથી પાઠ આયોજન શિક્ષક માટે બાધારૂપ નથી, પરંતુ ખરા અર્થમાં હોકાયંત્ર છે.

1.2.2 છૂટા પાઠનું આયોજન

પાઠ આયોજન છે. સીધા ફોટા પાડી મુકવા જોશે.

1.3 એકમ આયોજન : સંકલ્પના અને આયોજન

1.3.1 એકમ આયોજનની સંકલ્પના

એકમ એટલે એક સરખા કક્ષાવાળા અધ્યયન અનુભવોનું સંકલન. એકમ એ એક એવો શૈક્ષણિક મુદ્દો કે અનુભવ છે કે જેમાં એ મુદ્દા કે અનુભવ સાથે સંબંધ ધરાવતા શક્ય એટલા અનેક મુદ્દાઓ શૈક્ષણિક પાસાઓનું સંકલન થાય

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

છે. દા.ત. આમનોંધના એકમમાં ધંધો શરૂ કરવાની આમનોંધ, ખરીદ વેચાણની આમનોંધ, મિલકત ખરીદ વેચાણની આમનોંધ, માલની આવકની આમનોંધ, માલની જાવકની આમનોંધ, ઉપાડના વ્યવહારોની આમનોંધ, ઊપજ કે ખર્ચના વ્યવહારોની આમનોંધ, સંયુક્ત આમનોંધ વગેરે મુદ્દાઓનું સંકલન થાય છે. આમ એક બીજા સાથે સંબંધ ધરાવતા મુદ્દાઓના સંદર્ભમાં સમાન અધ્યયન અનુભવોનું સંકલન કરતું આયોજન.

એકમ આયોજન દ્વારા હેતુઓના સંદર્ભમાં શિક્ષણની પ્રક્રિયા શક્ય બનાવી શકાય છે તેમજ નવી નવી પદ્ધતિઓ, પ્રયુક્તિઓ અને પ્રવિધિઓનો ઉપયોગ શક્ય બને છે. જ્ઞાનને અખંડિત રૂપે શીખવવા માટે એકમ આયોજન ઉત્તમ છે.

એકમ.2

નામાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષણમાં સુધારણા પ્રવૃત્તિઓ

2.1 દૃઢિકરણ કાર્ય

2.2 પુનરાવલોકન

2.3 નિદાનાત્મક અને ઉપચારાત્મક કાર્ય

12.4 સંકલ્પના પ્રાપ્તિ પ્રતિમાન (સંકલ્પતા, વિનિયોગ અને મહત્ત્વ)

2.1 દૃઢિકરણ કાર્ય

અર્થ :

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

જે એકમ શીખવાય તે બરાબર સમજાય તે માટે સખત મહાવરો કરાવાય છે તેને દૃઢીકરણ કાર્ય કરે છે. દૃઢીકરણ એ શીખવામાં આવેલ મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં રાખી ક્રિયા દ્વારા શિક્ષણ અને પુનરાવર્તનના નિયમો પર આધારિત હોય છે.

નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયમાં અગાઉ શીખવાયેલ મુદ્દાઓ પર પાછળના મુદ્દાઓનો આધાર હોય છે. તેથી કોઈ એક નિશ્ચિત એકમને સુસંગત હોય એવા અલગ અલગ ઉદાહરણો દ્વારા પુનરાવર્તન કરી સખત મહાવરો કરવાની ક્રિયાને દૃઢીકરણ કહે છે. દૃઢીકરણ કાર્ય નિગમન પદ્ધતિ ઉપર આધારિત હોય છે, એટલે કે ઉપયોગમાં લેવાનાં થતાં સૂત્રો, નિયમો, સિદ્ધાંતોનો ખ્યાલ સમગ્ર વર્ગ સમક્ષ પહેલાં આપી દેવામાં આવે છે. વિષયવસ્તુની રજૂઆતના તબાકામાં મહાવરા માટેના ઉદાહરણોનું અંતિમ તબાકામાં સંબંધિત એકમ વિશેની પુનઃચકાસણી યોજાય છે. આ પ્રકારના કાર્યના અંત ભાગમાં સ્વાધ્યાય ન આપવામાં આવે તો પણ ચાલે. નામાનાં મૂળતત્ત્વોમાં દૃઢીકરણ પ્રયુક્તિ ખૂબ જ મહત્ત્વની છે. દૃઢીકરણ સાથે એકમની સમજ પણ ખૂબ જરૂરી છે. કારણ કે સમજ વિનાનું દૃઢીકરણ નિરર્થક છે. જે બાબતને વિદ્યાર્થી સમજ્યો ન હોય તેનું દૃઢીકરણ ન કરાવવું જોઈએ.

દૃઢીકરણનું મહત્ત્વ :

મહાવરાને કારણે ખ્યાલ સુદૃઢ બને છે.

પુનરાવર્તન અને વિહંગાવલોકન માટે ખાસ ઉપયોગી છે.

અગાઉ શીખવામાં આવેલ મુદ્દાઓને ફરીથી યાદ કરાવી શકાય છે.

નબળા વિદ્યાર્થીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી છે.

મહાવરાને લીધે ખ્યાલ દૃઢ બને છે.

તમામ પ્રકારના વિદ્યાર્થીઓ માટે ઉપયોગી છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

વિદ્યાર્થીઓનો આત્મવિશ્વાસ વધે છે.

જે-તે વિષયાંગને લગતી નાનામાં નાની બાબતનું સરળતાથી સ્પષ્ટીકરણ થઈ શકે છે.

નવા મુદ્દાઓ શીખવવા માટે ખૂબ ઉપયોગી છે.

D નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયમાં ગણતરીમાં ઝડપ અને ચોકસાઈ આવે છે.

દૃઢીકરણને લીધે નામાના પારિભાષિક શબ્દો અને નિયમો કાયમ માટે યાદ રહી જાય છે.

પ્રત્યાયનનું કૌશલ્ય વિકસે છે.

વધુ અધ્યયન માટે હકારાત્મક સુદૃઢક તરીકેનું કામ દૃઢીકરણ કરે છે.

○

દૃઢીકરણની મર્યાદાઓ :

બિનજરૂરી દૃઢીકરણ સમય અને શક્તિનો વ્યય કરે છે.

ઘણીવાર શિક્ષકો માત્ર બેસી રહે છે.

નીરસતા કે કંટાળો આવવાની શક્યતા રહે છે.

વિદ્યાર્થી પોતે કામ ન કરતાં બીજાની મદદથી કામ કરતો હોય તેવું બનવાનો ભય રહે છે.

નામાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષણમાં સુધારણા પ્રવૃત્તિઓ

57

દૃઢીકરણ કાર્ય વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો :

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

શિક્ષકને દૃઢીકરણ માટેની પૂરતી સ્પષ્ટતાઓ હોવી જોઈએ.

યોગ્ય આયોજન કરવું જોઈએ.

વિદ્યાર્થી જે-તે વિષયવસ્તુની પૂરતી સમજ મેળવે ત્યારબાદ જ દૃઢીકરણ કરાવવું જોઈએ.

દૃઢીકરણ કાર્ય ઇંડ સ્વરૂપે ક્યારેય ન કરાવવું જોઈએ.

દૃઢીકરણકાર્યમાં વિવિધતા હોવી જોઈએ.

દૃઢીકરણકાર્યનું યોગ્ય નિરીક્ષણ થવું જોઈએ.

દૃઢીકરણકાર્ય ટૂંકા સમયનું જ હોવું જોઈએ.

દૃઢીકરણકાર્ય વ્યક્તિગત તફાવતોને ધ્યાનમાં રાખીને કરાવવું જોઈએ.

દૃઢીકરણ કાર્યને રસપ્રદ રીતે કરાવવું જોઈએ.

દૃઢીકરણ અર્થપૂર્ણ બનવું જોઈએ.

દૃઢીકરણ કાર્ય દરમ્યાન કંટાળો ન આવે તેનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ.

2.2 પુનરાવલોકન

શિક્ષકે શીખવેલ વિષયવસ્તુને વધુ સ્પષ્ટ કરવા પુનરાવલોકન ખૂબ જ ઉપયોગી છે. સામાન્ય રીતે પુનરાવલોકન એટલે શિક્ષક દ્વારા કરાવવામાં આવતું પુનરાવર્તન કાર્ય. ઘણી વાર વિદ્યાર્થીઓ જાતે પણ પોતાની કયાશ દૂર કરવા માટે પુનરાવલોકન કરતા હોય છે. નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયમાં કોઈ પણ મુદ્દામાં વિદ્યાર્થીની કયાશ રહી ન જાય તેની ખાસ કાળજી લેવાની હોય છે. આથી શિક્ષકો પુનરાવર્તન દ્વારા વિદ્યાર્થીઓની કયાશ દૂર કરે છે. અગાઉ શીખી થયેલ બાબતોને વધુ ઊંડાણપૂર્વક સમજવા માટે પુનરાવલોકન કરાવવામાં આવે છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

પુનરાવલોકન એ શીખી ગયેલ બાબતો વચ્ચેના નવા સંબંધ જોવાની પ્રક્રિયા છે. પુનરાવલોકન સમગ્ર વિષયની સમજ આપવા માટે વધુ ઉપયોગી છે.

નામાંતર અભિ (SEMESTER-II)

00

પુનરાવલોકનના ફાયદા :

પુનરાવલોકનથી વિદ્યાર્થીઓની કયાશ દૂર થાય છે.

નામાક્રીય સમસ્યાઓમાં પુનરાવલોકન ખૂબ ઉપયોગી છે.

પ્ર વિષયવસ્તુની ઊંડાણપૂર્વકની સમજ માટે પુનરાવલોકન ખૂબજ ઉપયોગી છે.

શીખી ગયેલ બાબતો પુન: યાદ કરવા માટે પુનરાવલોકન ખૂબ જ જરૂરી છે.

પુનરાવલોકન દ્વારા સમગ્ર વિષયાંગની સમજ મળે છે.

વ્યવહારુ વાસ્તવિક સમસ્યાઓના ઉકેલમાં નામાના જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરવાની તાલીમ મળે છે.

એકમને લગતી તલસ્પર્શી સમજ આપવા ઉપયોગી છે.

અગાઉ શીખી ગયેલ બાબતો પ્રત્યે રસ જાગૃત કરવા ઉપયોગી છે.

2.3 નિદાનાત્મક અને ઉપચારાત્મક કાર્ય

2.3.1 નિદાનાત્મક કાર્ય (નિદાન કસોટી)

શિક્ષણક્ષેત્રમાં નિદાનાત્મક અને ઉપચારાત્મક અથવા સુધારણાત્મક શિક્ષણનો ખ્યાલ તબીબી વિજ્ઞાનમાંથી આવ્યો છે. જેમ એક રોગી વ્યક્તિને સ્વસ્થ રાખવા માટે ઉપચારની આવશ્યકતા હોય છે તે જ પ્રમાણે

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

વિદ્યાર્થીઓની ક્ષતિઓ રૂપી બિમારીને દૂર કરવા પ્રથમ બિમારીનું નિદાન કરીને તેને દૂર કરવાના ઉપચારાત્મક શિક્ષણની આવશ્યકતા રહે છે. કેટલાક ઉપાયો બતાવી દેવાથી ક્ષતિઓ દૂર થઈ શકે નહીં એ માટે શિક્ષકે વ્યક્તિગત પ્રયાસો કરી અનુસરણ કાર્યક્રમ બનાવવો જોઈએ. અમુક અંશે વિદ્યાર્થીઓના માનસિક સ્તર પર મનોવિજ્ઞાનનું એવું માનવું છે કે વર્ગમાં અત્યંત તેજસ્વી અને મંદબુદ્ધિવાળા વિદ્યાર્થીઓ 2 - 2 % હોય તો 18 ટકા તેજસ્વી અને મધ્યમ બુદ્ધિ વચ્ચેના, 18 ટકા મંદ અને મધ્યમ બુદ્ધિ વચ્ચેનાં અને 60% સામાન્ય બુદ્ધિવાળા હોય છે. આમ કોઈપણ વર્ગમાં 100% વિદ્યાર્થીઓની કક્ષાને અનુરૂપ એક જ સમયે શિક્ષણકાર્ય કરે એ શિક્ષક માટે શક્ય જ નથી. બધા એકસરખું શીખી શકે નહીં.'

લાભાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષણબમાં સુધારા પ્રવૃત્તિઓ

59

નિદાન (Diagnosis) મૂળ તો તબીબી વિજ્ઞાનનો શબ્દ છે. રોગનું સાચું નિદાન થયા વિના દરદીની સારવારનો અર્થ નથી. આવું જ નામાનાં મૂળતત્ત્વોનાં શિક્ષણમાં છે. નામાનાં શિક્ષણમાં કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ કાચા માલૂમ પડે છે તેમની પ્રગતિ, તેમનો રસ ખૂબ જ ચિંતાજનક હોય છે. તો તેવા વિદ્યાર્થીઓની નામાનાં વિષયમાં કયા એકમમાં કયાશ છે તે જાણવું જોઈએ.

એ જાણવું શી રીતે ? એ માટે કોઈ સાધન ખરું ? હા સાધન છે નિદાન કસોટીઓ. (Diagnostic Test) નિદાન કસોટીઓ દ્વારા નામાની કઈ સંકલ્પનાઓ, કયું વિષયવસ્તુ, કયા કૌશલ્યમાં કયાશ રહી ગઈ છે તે જાણી શકાય છે. આમ ક્ષતિઓનું નિદાન એ પ્રથમ સોપાન છે.

શિક્ષણમાં જુદી જુદી બાબતો શીખવા માટે ઉચિત બુદ્ધિ સ્તર ન હોય તો પણ અભ્યાસમાં મુશ્કેલીઓ પેદા થાય છે. ગોખણપટ્ટી, વાંચનશક્તિનો અભાવ, અનુકૂળ રુચિનો અભાવ, પ્રતિકૂળ વાતાવરણ જેવા અનેક પરિબલોને કારણે વિદ્યાર્થી અભ્યાસમાં કાચો (Weak) રહી જાય છે. આ કયાશનું જો તે જ ક્ષણે નિદાન કરી ઉપચાર કરવામાં ન આવે તો આગળ જતાં મુશ્કેલી સર્જાય છે. શ્રી બટવર મુશ્કેલીની વ્યાખ્યા આપતાં યસાવે છે કે "A difficulty is a point in learning at which no further attainment of aim can go forward effectively."

“કોઈ ચો સ અધ્યયન બિંદુએથી આગળના શૈક્ષણિક હેતુઓની સિદ્ધિ મુશ્કેલ બને તેને મુશ્કેલી કહેવાય.”

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

સિદ્ધિ કસોટી વ્યક્તિગત વિદ્યાર્થીનું કે સમગ્ર વર્ગનું જ્ઞાન માપવા માટે વપરાય છે. વિષયનું જ્ઞાન માપે છે. પણ વિદ્યાર્થીની કચાશ કે નબળાઈ (weakness) નો ખ્યાલ તેનાથી આવતો નથી. વિદ્યાર્થીઓની કચાશ કે નબળાઈ ઓળખવા માટે નિદાનકસોટી જરૂરી છે.

નિદાનકસોટીઓ નિદાન કરવાનું એક ઉપયોગી સાધન છે તેના દ્વારા બાળકને ક્યાં મુશ્કેલી નડે છે અને તે મુશ્કેલી કેવા પ્રકારની છે તે શોધી શકાય છે. નિદાન કસોટી પ્રમાણિત પણ હોઈ શકે તેમજ શિક્ષક રચિત પણ હોઈ શકે. જુદા જુદા સ્થળે વિષયોમાં વિદ્યાર્થીના નબળાઈનાં કારણો ભિન્ન ભિન્ન હોઈ શકે. આથી શિક્ષક પોતાની પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખી પોતાના વિદ્યાર્થીઓને અનુકૂળ કસોટીની રચના કરે તે વધુ હિતાવહ છે.

શૈક્ષણિક નિદાન પ્રવિધિ (નિદાન કસોટી) :

નામાનાં પૂજતત્યો પદ્ધતિ (SEMESTER - II)

શિક્ષણશાસ્ત્રી Ross અને Stanley જણાવે છે કે આ પ્રવિધિ પાંચ સોપાનોની બનેલી છે. આ પાંચ સોપાનો નીચે મુજબ છે.

(1) Who are the pupils having trouble?

(1) કયા વિદ્યાર્થીઓને મુશ્કેલી છે ?

(2) Where are the errors located?

(2) ભૂલો ક્યાં થાય છે ?

(3) Why did errors occur?

(3) ભૂલો શા માટે થાય છે ?

(4) What remedies are suggested?

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

(4) કયા ઉપચાર સૂચવી શકાય છે ?

(5) How can errors be prevented?

(5) ભૂલો કેવી રીતે અટકાવી શકાય ?

નામાનાં મૂળતત્ત્વોના વિષયમાં સામાન્ય રીતે નીચે પ્રકારની ક્ષતિઓ થતી હોય છે.

પારિભાષિક શબ્દ, તથ્ય, નિયમો, સિદ્ધાંત વગેરેની માહિતીના અભાવે થતી ભૂલો.

જ કૌશલ્ય અને યોગ્યતાને અભાવે થતી ત્રુટિઓ.

સાચા અર્થની સ્પષ્ટ સમજ ન ઊભી થવાને કારણે થતી ત્રુટિઓ.

કેટલાંક અર્ધસત્યો, ખોટા ખાતા અંગે સમજ, ખોટી માન્યતાને કારણે થતી ભૂલો. દા.ત. હેતુલક્ષીતાનો સિદ્ધાંતની સમજ ન હોય અને ભૂલ થાય.

સ્વચ્છતા અને ચોકસાઈના ગુણના અભાવે થતી ભૂલો.

દા.ત. પાંચ આંકડાની રકમનો સરવાળો કરતી વખતે જો દસક નીચે દસક, એકમ નીચે એકમ ન લખેલ હોય ત્યારે સરવાળામાં ભૂલ થવા સંભવ છે.

નામાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષણમાં સુધારણા પ્રવૃત્તિઓ

61

નિદાનાત્મક કસોટીનું સ્વરૂપ :

આ કસોટીનો હેતુ વિદ્યાર્થીઓના અભ્યાસમાં થતી ક્યાશ શોધવાનો છે.

આ કસોટીમાં નિબંધ સ્વરૂપના પ્રશ્નો ન મૂકતા ટૂંકા ઉત્તર પ્રકારના હેતુલક્ષી પ્રશ્નો મૂકવા જોઈએ.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

સામાન્ય વિદ્યાર્થીઓની સામાન્ય રીતે થતી ક્ષતિઓને ધ્યાન રાખવી અને તેને આધારે નિદાનાત્મક કસોટી તૈયાર કરવી.

સમગ્ર વિષયની દૃષ્ટિએ કોઈ યો સ એકમની દૃષ્ટિએ જે જરૂરી હોય તે રીતે નિદાનાત્મક કસોટી તૈયાર કરવી જોઈએ.

નિદાન કસોટીની રચના અને ઉપયોગનાં સોપાનો :

વિદ્યાર્થીના સમગ્ર સિદ્ધિના મૂલ્યાંકન માટે કસોટી આપવી.

તેનાં પરિણામો પરથી વિષયવસ્તુના ઉદ્દેશો કે ક્ષેત્રોની દૃષ્ટિએ વિદ્યાર્થીઓની સામાન્ય ક્ષતિઓનું વર્ણન કરવું.

આમાં સામાન્ય ક્ષતિઓના પ્રત્યેક ક્ષેત્રનાં બધા જ પાસાં સમાવિષ્ટ હોય તેવી કસોટી રચવી. એ કસોટીનાં પરિણામો પરથી વિદ્યાર્થીની વ્યક્તિત્વ, સમૂહગત ક્ષતિઓનું નિર્ધારણ કરવું.

ક્ષતિઓનાં ક્ષેત્રોને લક્ષમાં રાખી, તે અંગેની વિદ્યાર્થીઓની મુશ્કેલી નિવારી શકાય છે. એ માટેનાં ઉપચારલક્ષી કાર્યક્રમો વિકસાવવા.

વિદ્યાર્થીઓની ક્ષતિઓ અનુસાર તેમને ઉપચારલક્ષી મહાવરો

આપવો. ઉપચારલક્ષી કાર્યક્રમોને પરિણામે વિદ્યાર્થીઓએ સાધેલી પ્રગતિનું

મૂલ્યાંકન કરવા તેમને જ્ઞાનલબ્ધિ કસોટી આપવી.

○ નિદાન કસોટીના ઉપયોગ વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો :

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

(1) વર્ગના નબળા વિદ્યાર્થીઓને શોધી કાઢવા : નિદાન કસોટી વર્ગના બધા વિદ્યાર્થીઓને આપવાની નથી. વર્ગના જે વિદ્યાર્થીઓ નબળા છે તેને શોધી કાઢવા. વર્ગમાં નબળા જણાતા વિદ્યાર્થીઓને કસોટી દ્વારા શોધી શકાય.

62

નામાતા મૂલતત્યો પદ્ધતિ (SEMESTER-ID)

(2) વિદ્યાર્થીઓને કસોટી અંગે જાણ ન કરવી : વર્ગના જે વિદ્યાર્થીઓ નબળા છે તેને કસોટી આપવાની છે. તેને કસોટી અંગે જાણ થવી જોઈએ નહીં. તેઓ નબળા છે માટે તેમને કસોટી આપવામાં આવી છે તેવો તેમને ખ્યાલ ન આવવો જોઈએ.

(3) કસોટી લખવા માટે પૂરતો સમય આપવો : નિદાન કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓ બધા જ પ્રશ્નો લખી શકે તેટલો પૂરતો સમય આપવો જોઈએ. બધા પ્રશ્નોના જવાબ લખે તો જ કયા પ્રશ્નમાં નબળા છે તેની માહિતી પ્રાપ્ત થઈ શકે.

(4) ઉત્તરવહીઓનું યોગ્ય ગુણાંકન કરવું : નિદાન કસોટીઓમાં બધા જ પ્રશ્નોના ઉત્તર લખી નાખે ત્યારબાદ તેની ઉત્તરવહીનું સંપૂર્ણ પૃથક રજૂ કરવું જોઈએ. વિદ્યાર્થીઓને કયો પ્રશ્ન બરાબર આવડે છે અને કયો પ્રશ્ન બરાબર આવડતો નથી તેની યોગ્ય ચકાસણી થઈ શકે.

નિદાન કસોટીનું મહત્ત્વ :

વિદ્યાર્થીઓ કયા કયા પ્રકારની ભૂલો કરે છે તે શોધવા માટે નિદાન કસોટી ખૂબ ઉપયોગી છે.

નિદાન કસોટીનાં પરિણામોનો ઉપયોગ ઉપચાર શિક્ષણમાં થઈ શકે. નિદાન કસોટીના આધારે અને કયા પ્રકારની ભૂલ થાય છે તે શોધી જરૂરી ઉપચાર કરવાથી શિક્ષણની ગુણવત્તા સુધરે છે.

શિક્ષણ સુધાર કાર્યક્રમમાં નિદાન કસોટીઓ ખૂબ જ ઉપયોગી છે. વિદ્યાર્થીના પાયાના ખ્યાલો અંગેની ભૂલો શોધી શકાય છે. ઉપચાર પણ ગોઠવી શકાય છે. આમ પાયાના ખ્યાલની સ્પષ્ટતા થઈ જતાં વિદ્યાર્થીની સિદ્ધિમાં ક્રમશઃ વધારો થાય છે. લાંબાગાળે વિદ્યાર્થીનું નામાનાં વિષય પરત્વેનું હકારાત્મક વલણ થાય છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

ટૂંકમાં શિક્ષકે પોતાના શિક્ષણના અનુભવનો ઉપયોગ કરીને આવી કસોટી નામાના વિષયમાં રચવી જોઈએ. સાચા અર્થમાં વિદ્યાર્થીઓની મુશ્કેલીઓનું નિદાન કરવામાં આ કસોટી ઉપયોગી છે. સાચા અર્થમાં ઉપચાર કરવા માટે નિદાન કસોટીનાં પરિણામ ખૂબ ઉપયોગી છે.

63

નામાનાં મૂળતજોના શિક્ષણમાં સુધારાના પ્રવૃત્તિઓ

2.3.2 ઉપચારાત્મક કાર્ય

પ્રસ્તાવના :

વિદ્યાર્થીઓ વૈયક્તિક તેમ જ વાતાવરણની ભિન્નતા તેમ જ અધ્યયન પ્રક્રિયા પર અસર કરતાં અન્ય પરિબલોને કારણે વર્ગશિક્ષણમાં પાછળ રહી જતા હોય છે. આમ શિક્ષણના સંદર્ભમાં તાલ મેળવવામાં પાછળ રહેતા વિદ્યાર્થીઓની વ્યક્તિગત સુધારણા માટે જે શિક્ષણ અપાય તે સુધારણાત્મક અથવા ઉપચારાત્મક શિક્ષણ કહેવાય છે. સમૂહગત રીતે પણ આ કાર્યક્રમ લઈ શકાય.

આ ત્રુટિઓના સુધાર માટે થતો કાર્યક્રમ એટલે ઉપચારાત્મક શિક્ષણ, જેમાં અધ્યાપન કરતાં ઉપચાર કેન્દ્રસ્થાને હોય છે. ઉપચારાત્મક શિક્ષણ વખતે વિદ્યાર્થીઓની ત્રુટિઓ કે ન્યૂનતાઓ કેન્દ્રસ્થાને હોવી જોઈએ અને તેના નિવારણ માટે પ્રસ્તુત શિક્ષણ છે તે ન ભૂલાવું જોઈએ. જેથી વિદ્યાર્થીઓની ત્રુટિઓ કે ન્યૂનતાઓ દૂર કરી શકાય. નિદાન પછીનું મહત્ત્વનું સોપાન એ ઉપચાર છે. ઉપચાર કરવાની અનેક રીતોમાંથી, અભિગમોમાંથી શિક્ષકે પોતાની પરિસ્થિતિમાં યોગ્ય એવી રીત કે અભિગમનો આશરો લઈ ઉપચારાત્મક શિક્ષણ આપવું.

"શિક્ષણ સુધાર (ઉપચારાત્મક કાર્ય) એટલે અનિવાર્યપણે સાચું શિક્ષણ કે જે વિદ્યાર્થીને પોતાને નિશ્ચિત કક્ષાએ જાળવી રાખે છે અને પ્રેરણા બળની સાચી આંતરિક પદ્ધતિ દ્વારા તેની સ્થિતિનું ધોરણ વધારવા તરફ દોરે છે."

નિદાન કાર્ય દ્વારા વિદ્યાર્થીઓની ખામીઓ અને તે પેદા થવાનાં કારણો શોધવાનાં હોય છે. તે બંનેને અસરકારક રીતે દૂર કરી વિદ્યાર્થીની હેતુ સિદ્ધિને અંતરાયો દૂર કરવાની ક્રિયાને ઉપચારાત્મક કાર્ય કહેવાય.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

- ઉપચારાત્મક કાર્ય કેવી રીતે કરશો ?

નિદાન કાર્ય પછીથી કયાશનાં કારણો શોધી, તે કારણો દૂર કરવા માટે ઉપચારાત્મક કાર્ય હાથ ધરવું જોઈએ.

ઉપચારાત્મક કાર્ય હાથ ધરતાં નીચે મુજબની કેટલીક બાબતો ધ્યાનમાં રાખી હાથ ધરી શકાય :

ઉપચારાત્મક કાર્ય વિદ્યાર્થીને વાસ્તવિક અને જરૂરી લાગવું જોઈએ.

ઉપચારાત્મક કાર્ય દરમિયાન જરૂરી વિવિધ પ્રકારનાં દૃશ્ય-શ્રાવ્ય સાધનોનો ઉપયોગ કરવો.

64

નામાતા મૂલતત્યો પદ્ધતિ (SEMESTER - II)

ઉપચારાત્મક કાર્ય દરમિયાન વિદ્યાર્થીનું જે પરિણામ મળે તેની તેને જાણ કરવી.

ઉપચારાત્મક કાર્ય દરમિયાન વિદ્યાર્થી સતત સંતોષજનક લાગણી અનુભવે તે જરૂરી છે.

વિદ્યાર્થીની શક્તિ જાણીને ત્યાંથી ઉપચારાત્મક કાર્યની શરૂઆત કરવી.

જરૂર જણાય ત્યાં વ્યક્તિગત કે સામૂહિક માર્ગદર્શન પૂરું પાડવું.

ઉપચારાત્મક કસોટીમાં નિબંધ સ્વરૂપના પ્રશ્નો ન મૂકતાં ટૂંકા ઉત્તર પ્રકારના હેતુલક્ષી પ્રશ્નો મૂકવા જોઈએ.

અભિક્રમિત અધ્યયન સામગ્રી પૂરી પાડીને ઉપચારાત્મક કાર્ય હાથ ધરી શકાય.

ઉપચારાત્મક કાર્ય દરમિયાન ક્રમિક સ્વાધ્યાયો પૂરા પાડવા.

ઉપચારાત્મક કાર્ય સરળ બને તે માટે નિદાન કસોટી દ્વારા મેળવેલ ઉત્તરોના સાચા-ખોટા પ્રશ્ન વિશે પ્રશ્નવાર

પૃથક રણ સૂચવતો કોઠો તૈયાર કરવો જોઈએ.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

કોઠા દ્વારા મેળવેલ માહિતીનું પૃથક રણ કરી વિષયવસ્તુના જે - તે મુદ્દા વિશે ઉપચારલક્ષી ઉપાયો વિચારી તેમનો અમલ કરવો.

2.4 સંકલ્પના પ્રાપ્તિ પ્રતિમાન (સંકલ્પના, વિનિયોગ, મહત્ત્વ)

2.4.1 સંકલ્પના પ્રાપ્તિ પ્રતિમાનની સંકલ્પના

આપણે જાણીએ છીએ કે સંકલ્પનાઓના શિક્ષણનું ખૂબ જ મહત્ત્વ છે. આપણા અભ્યાસક્રમોમાં પણ સંકલ્પનાઓના શિક્ષણ પર ભાર અપાયો છે. સંકલ્પનાઓને જ્ઞાન અને માહિતીના આધાર માનવામાં આવે છે. આપણે કોઈપણ માહિતીને સંપૂર્ણતયા સમજવી હોય કે તેની રજૂઆત કરવી હોય તો તે સંબંધી સંકલ્પનાઓ અંગે આપણામાં સ્પષ્ટ સમજ હોવી જોઈએ. માત્ર વ્યાખ્યા આપી દેવાથી કે જાણી લેવાથી અથવા થોડાંક ઉદાહરણો જાણી લેવાથી કે આપી દેવાથી સંકલ્પના અંગે પર્યાપ્ત સમજ વિકસતી નથી. આ માટે વ્યક્તિએ કોઈક પ્રકારની વૈચારિક

65

નામાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષાપમાં સુધારા પ્રવૃત્તિઓ

પ્રક્રિયાને ઉપયોગમાં લેવી પડે છે. બુનર, ગુડનોવ અને ઓસ્ટિને આવી વૈચારિક પ્રક્રિયાઓ ઉપયોગમાં લઈ તેનો સંશોધનાત્મક અભ્યાસ કર્યો અને કેટલાક સિદ્ધાંતો પ્રતિપાદિત કર્યા. આ સિદ્ધાંતોના આધારે સંકલ્પનાના શિક્ષણ માટે એક પ્રતિમાન વિકસાવ્યું જેને સંકલ્પના પ્રાપ્તિ પ્રતિમાન તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. જોયસ અને વેઈલે આ પ્રતિમાનને વ્યવસ્થિત સ્વરૂપમાં-સોપાનમાં વિકસાવી તેને સૂચના પ્રક્રિયા પ્રતિમાનોના જૂથમાં વર્ગીકૃત કર્યું. સંકલ્પના પ્રાપ્તિ પ્રતિમાનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સંકલ્પનાની સંપૂર્ણ સમજ કેળવવાનો તથા સંકલ્પનાના ઘટકો અંગેની સમજ વિકસાવવાનો છે. આ પ્રતિમાનથી આગમન તર્ક તેમજ ભાષા કૌશલ્ય પણ વિકસે છે.

2.4.2 સંકલ્પના પ્રાપ્તિ પ્રતિમાનનો વિનિયોગ (અથવા)

સંકલ્પના પ્રાપ્તિ પ્રતિમાનનો વર્ગઅધ્યાપનમાં ઉપયોગ

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

શિક્ષકે વર્ગઅધ્યાપનમાં સંકલ્પના પ્રાપ્તિ પ્રતિમાનનો ઉપયોગ કરવો હોય તો તેનું આયોજન કરવું આવશ્યક છે. આ આયોજનમાં ત્રણ બાબતોનો વિશેષ વિચાર કરવો જોઈએ. આ ત્રણ બાબતો નીચે પ્રમાણે છે :

સંકલ્પનાની પસંદગી કરવી અને પૃથક રણ કરવું. સંકલ્પના પસંદ કરતી વખતે વિદ્યાર્થીઓની વય અને બૌદ્ધિક કક્ષા ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. સંકલ્પનાના સ્વરૂપ તેમજ તેના આવશ્યક અને અનાવશ્યક ગુણોના સંદર્ભમાં સંકલ્પનાનું પૃથક રણ કરવું જોઈએ.

સંકલ્પનાની પસંદગી પછી તેના વિશિષ્ટ હેતુઓ નિર્ધારિત કરવા જોઈએ, કારણ કે શીખવવાની પદ્ધતિઓની પસંદગીનો આધાર હેતુઓ પર રહેલો છે.

આ યોજનામાં ત્રીજી મહત્ત્વની બાબત એ ઉદાહરણોની પસંદગી અને ગોઠવણીની છે, ઉદાહરણોની પસંદગી નીચેની બાબતો ધ્યાનમાં

રાખીને કરવી જોઈએ.

ઉદાહરણો એવા પસંદ કરવા કે જે સંકલ્પનાનું સ્પષ્ટ પ્રતિનિધિત્વ કરતાં હોય.

ઉદાહરણોની રજૂઆત માટેના માધ્યમની પસંદગી વિદ્યાર્થીની કક્ષાને અનુરૂપ અને યોગ્ય હોવી જોઈએ.

(SEMESTER - II)

શિક્ષકે સંકલ્પના પ્રાપ્તિની ચકાસણી થઈ શકે એ હેતુથી સંકલ્પનાને લગતાં પૂરતાં ઉદાહરણો એકત્ર કરવાં જોઈએ.

હકારાત્મક અને નકારાત્મક ઉદાહરણોને એવા ક્રમમાં ગોઠવવાં જોઈએ કે જેથી વિદ્યાર્થીઓ સંકલ્પનાની સ્પષ્ટ અને સંપૂર્ણ સમજ કેળવી શકે.

હકારાત્મક અને નકારાત્મક ઉદાહરણોની એવા ક્રમમાં રજૂઆત કરવી જોઈએ કે જેથી સંકલ્પનાના ગુણોની પદ્ધતિસરની ચકાસણી થઈ શકે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

વિયોજક સંકલ્પનાના શિક્ષણ માટે પ્રથમ નકારાત્મક ઉદાહરણ રજૂ કરવું જોઈએ અને સંયોજક કે સાપેક્ષ સંકલ્પનાના શિક્ષણ વખતે પ્રથમ હકારાત્મક ઉદાહરણ રજૂ કરવું જોઈએ.

ઉદાહરણોની રજૂઆત કોઈ માધ્યમ દ્વારા સાધનસામગ્રી દ્વારા કરવાની હોય તો એની પૂર્વવ્યવસ્થા કરી લેવી જોઈએ. રજૂઆત માટે પર્યાપ્ત જગ્યા હોવી જોઈએ. જેથી બધા વિદ્યાર્થીઓ એકી સાથે ઉદાહરણોની રજૂઆત માટેની સાધન- સામગ્રી જોઈ શકે.

સંકલ્પના પ્રાપ્તિ પ્રતિમાનનો ઉપયોગ ભાષા, વિજ્ઞાન અને વ્યાકરણમાં સર્વાધિક રીતે થઈ શકે છે. આ પ્રતિમાનનો ઉપયોગ કર્યા પછી તેનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે વસ્તુલક્ષી અને નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછી શકાય. લેખિત પરીક્ષાઓનો ઉપયોગ વધુ કરવામાં આવે છે.

2.4.3 સંકલ્પના પ્રાપ્તિ પ્રતિમાનનું મહત્ત્વ

સંકલ્પના પ્રાપ્તિ પ્રતિમાનનું મહત્ત્વ નીચેના મુદાઓ પરથી સમજી શકાય.

આ પ્રતિમાન સંકલ્પનાના ઘટકો અંગેની સમજ વિકસાવે છે.

આ પ્રતિમાન સંકલ્પના નિર્માણની પદ્ધતિઓનો વિકાસ કરે છે.

આ પ્રતિમાન વિશિષ્ટ સંકલ્પનાઓના અધ્યયનમાં મદદરૂપ છે.

આગમન તર્ક કૌશલ્યનો વિકાસ કરી શકાય છે.

નામાનાં મૂળતત્વોના શિક્ષણમાં સુધારણા પ્રવૃત્તિઓ

વિકલ્પો પ્રત્યે જાગૃતતા વધારે છે.

અસંદિગ્ધ અવસ્થા સહન કરવાની ક્ષમતા વિકસાવે છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

પ્રત્યાયનમાં તાર્કિક ચિંતન પરત્વે સંવેદનશીલતા વિકસાવે છે.

TER-ID

69

એમ.3

નામાનાં મૂળતત્ત્વોનો શિક્ષક અને ક્રિયાત્મક સંશોધન

3.1 જરૂરી રશૈક્ષણિક લાયકાત, ગુણો તૈરાલ્યો

13.2 ક્રિયાત્મક સંશોધન

3.2.1 સંકલ્પ

3.2.2 મહત્વ

3.2.3 સોપાનો

સ્વાધ્યાય

3.1 જરૂરી શૈક્ષણિક લાયકાત, ગુણો - કૌશલ્યો

• પ્રસ્તાવના :

અધ્યાપન કાર્યની અસરકારકતા અને તેની સફળતા કે નિષ્ફળતાનો આધાર જે-તે વિષયના શિક્ષક પર અવલંબે છે. શિક્ષક એ શિક્ષણ પ્રક્રિયાનો સંચાલક છે. શિક્ષકે ફક્ત શિક્ષણ કાર્ય એકલું કરવાનું નથી પણ ક્યારેક વિદ્યાર્થીઓના સાચા માર્ગદર્શક તરીકે પણ ભૂમિકા અદા કરવાની છે. શિક્ષણની આ નવી વિચારધારા પ્રમાણે વિદ્યાર્થીને ભણતો કરવો એ જરૂરી છે. બાઈનિંગ એન્ડ બાઈનિંગે જણાવ્યું છે કે, "શિક્ષક એ તો વિદ્યાલયનો આત્મા

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

છે." શિક્ષકરૂપી સંચાલકમાં વિષયનું સમૃદ્ધ અને ઊંડું જ્ઞાન, યોગ્ય લાયકાત, અપેક્ષિત કૌશલ્યો, યોગ્યતા અને વલણ હોવાં જરૂરી છે. આ ઉપરાંત તેને વિવિધ શૈક્ષણિક સાધનો તૈયાર કરવાનું અને તેનો સુયોગ્ય ઉપયોગ કરવાનું કૌશલ્ય પણ હોવું જરૂરી છે. શૈક્ષણિક સાધનો એ શિક્ષકના પૂરક છે, પણ શિક્ષકનું સ્થાન લઈ શકતા નથી.

3.1.1 નામાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષકની શૈક્ષણિક લાયકાત

નામાનાં મૂળતત્ત્વોનો વિષય ધોરણ-11 અને 12 એટલે કે ઉચ્ચતર માધ્યમિક કક્ષાએ ભણાવવાનો હોવાથી તેના શિક્ષકની શૈક્ષણિક લાયકાત માધ્યમિક શિક્ષક કરતાં ઊંચી રાખવામાં આવે છે.

નામાનાં મૂળતત્ત્વોના વિષય સાથે વાણિજ્ય અનુસ્નાતક તથા શિક્ષણની સ્નાતક પદવી મેળવેલી હોય તે જ નામાનો શિક્ષક બની શકે. આ ઉપરાંત નવા નવા નિયમ મુજબ વર્તમાન સમયમાં શિક્ષક અભિયોગ્યતા કસોટી (TAT) ઓછામાં ઓછા 50% સાથે પાસ કરેલ હોય તો જ નામાનો શિક્ષક બની શકે. આમ નામાનો શિક્ષક નવા ભટેની લઘુત્તમ વાપત Master of Commerce (M.Com.) 50% with Second Class + B.Ed. + TAT (50%).

વધારાની લાયકાતમાં તે એમ.એડ. 'પી.એચ.ડી.', એમ.ફિલ., CCC. હોય તો સારી લાયકાત ગણાય છે. પણ આ નોકરી લેવામાં જરૂરી નથી.

3.1.2 નામાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષકના ગુણો

પ્રસ્તાવના :

શિક્ષક એ રાષ્ટ્રનો ઘડવૈયો છે. આ માટે તેણે બાળકોનું ચારિત્ર્ય ઘડતર કરવાનું છે. પ્રવર્તમાન સમાજ શિક્ષક પાસે ઘણી બધી અપેક્ષાઓ રાખે છે. વિદ્યાર્થીઓમાં ઉત્તમ ચારિત્ર્ય નિર્માણ કરવામાં શિક્ષકનો ફાળો મહત્ત્વનો છે. આ માટે શિક્ષકે વિદ્યાર્થી સામે એક આદર્શ પૂરો પાડવો પડશે. દરેક વ્યક્તિ સફળ શિક્ષક બની શકતી નથી. સફળ શિક્ષક થવા માટે વ્યક્તિએ માત્ર શૈક્ષણિક લાયકાત મેળવે તે પૂરતું નથી. આવો આદર્શ પૂરો પાડવા માટે શિક્ષકમાં નીચે પ્રમાણેના કેટલાક ગુણો પણ હોવા જરૂરી છે.

નામાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષકના ગુણો નીચે મુજબ વર્ણવી શકાય.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

1. વિષયવસ્તુનું જ્ઞાન : નામાના શિક્ષકને વિષયવસ્તુનું તલસ્પર્શી જ્ઞાન હોવું જોઈએ. વિષયવસ્તુના અભાવમાં શિક્ષકનું અધ્યાપનકાર્ય ઊંડાણ વગરનું, ઉપર છલ્લું બની રહે છે. પરિણામે વર્ગમાં નિરસતા વ્યાપે છે. રવિન્દ્રનાથ ટાગોરના મતે, “જે શિક્ષક પોતે શીખતો ન રહે તે કદી બીજાને શીખવી શકતો નથી.” નામાનો વિષય એ તો આર્થિક વ્યવહારોને માપવાની પારાશીશી છે. તેથી આ વિષય જીવનમાં કયાં કયાં અને કેવી રીતે ઉપયોગી છે તેની વ્યવહારુ સમજ આપવાની દૃષ્ટિ શિક્ષક પાસે હોવી જોઈએ. શિક્ષક પાસે છેલ્લામાં છેલ્લી માહિતી હોવી જોઈએ. પોતાના વિષય ઉપરાંત અન્ય સંબંધિત વિષયનું જ્ઞાન પણ જરૂરી છે. નામા જેવા ગૃહ વિષયનું અધ્યયન કરતી વખતે શિક્ષકે પોતાની જાતને નામાના વિસ્તૃત જ્ઞાનસાગરમાં ડૂબકી મારનાર વિદ્યાર્થી જ સમજવો જોઈએ. પોતાનું વિષયવસ્તુ છેલ્લામાં છેલ્લી માહિતી સાથેનું નવું હોવું જોઈએ.

12

ame youtected frક અને ક્રિયાત્મક સંશોert

71

2. મનોવિજ્ઞાનનું જ્ઞાન : શિક્ષકે જીવંત વિદ્યાર્થીઓ સાથે વ્યવહાર કરવાનો છે. તેથી મનોવિજ્ઞાનની જુદી જુદી શાખાઓ જેવી કે શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાન, વ્યાવહારિક મનોવિજ્ઞાન અને પ્રયોગાત્મક મનોવિજ્ઞાનનું જ્ઞાન જરૂરી છે. વિદ્યાર્થીઓની વૈયક્તિક ભિન્નતાઓને પારખતાં આવડવું જોઈએ. આવી બાબતો અને જરૂરિયાતો સમજવા માટે શિક્ષકને મનોવિજ્ઞાનનું જ્ઞાન ઉપયોગી થાય છે. નબળા અને મેઘાવી બાળકોને યોગ્ય સલાહ અને માર્ગદર્શન મનોવિજ્ઞાનનો જાણકાર શિક્ષક જ આપી શકે. ધો.- 11, 12 ના વિદ્યાર્થીઓ અમુક બદલાતી શારીરિક પરિસ્થિતિમાં હોવાથી તેઓને સમજવા મનોવિજ્ઞાનનું જ્ઞાન ખૂબ જરૂરી છે.

3. વ્યવસાય પ્રત્યે નિષ્ઠા : વિદ્યાર્થી એ અનુકરણશીલ હોય છે. પોતાનો વ્યવસાય શ્રેષ્ઠ છે એવી શ્રદ્ધા જરૂરી છે. શિક્ષકના વ્યક્તિત્વની વિદ્યાર્થી પર ઊંડી અસર પડે છે. શિક્ષક જેટલા નિષ્ઠાવાન હશે તેટલા વિદ્યાર્થીઓ પણ નિષ્ઠાવાન બનશે. નિયમિતતા, સમયપાલન, ફરજ પ્રત્યે વફાદારી તેવી અનુભૂતિ શિક્ષકને હોવી જોઈએ.

4. શિક્ષકનું વ્યક્તિત્વ : શિક્ષકની પોતાની વ્યક્તિત્વની છાપ સફળ અધ્યાપન

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

માટે જરૂરી છે. શિક્ષકના જીવન જેવું વિદ્યાર્થી જીવન બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે તેથી શિક્ષકનું વ્યક્તિત્વ હસમુખો સ્વભાવ, ઉમદા વર્તન હોવું જોઈએ. તેનામાં તંદુરસ્તી, સહાનુભૂતિ, ચારિત્ર્ય, સુઘડ પોષાક, શિસ્તપ્રિય, ધર્મ, ચોકસાઈ વગેરે જેવા ઉમદા ગુણો હોવા જરૂરી છે. મિલનસાર સ્વભાવ અને વિદ્યાર્થીઓને હંમેશાં શિક્ષક પાસે આવવું ગમે તેવો પ્રોત્સાહન આપવાનો સ્વભાવ ઉપરાંત હકારાત્મક અભિગમવાળો શિક્ષક હોવો જોઈએ.

5. આત્મવિશ્વાસનો ગુણ : નામાનાં મૂળતત્ત્વોનો વિષય એ ગાણિતિક વિષય

છે. અને તેથી શિક્ષકમાં આત્મવિશ્વાસના ગુણો હોવા જરૂરી છે. શિક્ષકમાં આ ગુણ હશે તો જ વિદ્યાર્થીઓમાં આત્મવિશ્વાસ પેદા થશે. નામાનાં મૂળતત્ત્વોનું શિક્ષણ આત્મવિશ્વાસ વગર શક્ય નથી.

6. આધુનિક વિચારસરણી : નામાનાં મૂળતત્ત્વોનો વિષય કેટલાક નિયમો અને

સિદ્ધાંતો પર રચાયેલો છે. માટે શિક્ષક નિયમો કે સિદ્ધાંતોની ચકાસણી કર્યા પછી જ વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપી શકે. આથી નામાનો શિક્ષક નૂતનાગ્રહી હોવો જોઈએ. નવા વિચારો, નવી શિક્ષણ પદ્ધતિનો અને નવા વિષયવસ્તુના

12

ame youtected frક અને ક્રિયાત્મક સંશોર્ત

72

મ પદ્ધતિ (SEMESTER - II) મુદ્દાઓનો પૂર્વગ્રહ રાખ્યા વગર અપનાવવા જોઈએ અને વિદ્યાર્થીઓને તેનાથી જ્ઞાત કરતા રહેવું જોઈએ. આધુનિક બનતી વખતે પાયાની વાતો તેણે ભૂલવી ન જોઈએ.

7. નેતૃત્વનો ગુણ : શિક્ષક એ વિદ્યાર્થીનો સાચો નેતા છે. પ્રોજેક્ટ પદ્ધતિ, નિરીક્ષણ પદ્ધતિ, જૂથ પદ્ધતિ અને સ્વાધ્યાય પદ્ધતિ દ્વારા શિક્ષણકાર્ય કરતી વખતે શિક્ષકે નેતૃત્વ પૂરું પાડવું પડે છે. વર્ગખંડની સમસ્યાના ઉકેલ માટે શિક્ષકમાં નેતૃત્વનો ગુણ હોવો જરૂરી છે. નેતૃત્વ લેવાની આવડતને કારણે તે જે કહે તેને વિદ્યાર્થી અનુસરે છે. અને વિદ્યાર્થી વિષય શીખતો થાય છે. નવી રીતને અનુસરે છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

8. નામાની અધ્યાપન પદ્ધતિઓનું જ્ઞાન : નામાનાં મૂળતત્ત્વોનો વિષય પદ્ધતિઓ દ્વારા સરળ રીતે શીખવી શકાય તેવો છે. તે માટે શિક્ષકને નવીન પદ્ધતિનો ખ્યાલ હોવો જરૂરી છે. માત્ર પ્રવચનથી આપેલું જ્ઞાન ચિરંજીવ હોતું નથી. સરળતાથી સમજાય એવી અસરકારક શૈલીમાં આપેલું જ્ઞાન દીર્ઘજીવ બને છે. આથી શિક્ષકે નામાનો વિષય અને તેના અધ્યાપનકાર્ય અંગે થતાં સંશોધનોથી વાકેફ રહેવું જોઈએ. નવી નવી ટેકનિકનો ઉપયોગ વર્ગશિક્ષણમાં કરવા હંમેશાં તત્પર રહેવું જોઈએ.

9. પ્રગતિશીલતા : નામાના નવા નવા સાહિત્યને નિત્ય નિરખવું, વાંચવું, વિચારવું, સમજવું અને પ્રાયોગિક ધોરણે વર્ગખંડમાં ચકાસવાની ટેવ જ પ્રગતિશીલ બનાવી શકે. નામું રાખવાની પદ્ધતિઓ, ચોપડાઓ, વ્યવહારની અસરો વગેરેનું વિભાજન સમજતા રહેવું પડે, તો જ પ્રગતિશીલ શિક્ષક બની શકાય.

10. આરંભ કરવાની સૂઝ: નામાનાં મૂળતત્ત્વોનાં શિક્ષકમાં આ ગુણ હોવો જરૂરી છે. વિષયનાં શિક્ષણકાર્યની આરંભ કરવાની આવડત શિક્ષકમાં હોવી જરૂરી છે. આ ગુણ શિક્ષકમાં ન હોય તો વિદ્યાર્થીઓને યોગ્ય માર્ગદર્શન આપી શકાતું નથી.

11. શિસ્ત પ્રેમીનો ગુણ : નામાનાં મૂળતત્ત્વોનો શિક્ષક શિસ્તપ્રેમી હોવો જોઈએ. શિક્ષક સ્વયં શિસ્તમાં હોય તો તેના વિદ્યાર્થીઓ પણ શિસ્તપ્રેમી બને. જેનાથી વર્ગખંડની ઘણીબધી સમસ્યાઓ નિવારી શકાય અને શિસ્તબદ્ધ વર્તન દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને અસરકારક શિક્ષણ પ્રાપ્ત થાય. આ બાબત શિક્ષકે ભૂલવી જોઈએ નહીં.

સામાનાં મૂળતત્ત્વોનો શિક્ષક અને ક્રિયાત્મક સંશોધન

73

12. શોધક સૂઝનો ગુણ : નામાના વિષયમાં કેટલાક નિયમો અને સિદ્ધાંતો આવે છે. વિષયના મુદ્દા સરળ બનાવવા શોધક સૂઝ જરૂરી છે. આ માટે શિક્ષકે નિયમો કે સિદ્ધાંતોની ચકાસણી કર્યા પછી જ વિદ્યાર્થીને શિક્ષણ આપી શકે છે. નિયમ સિદ્ધાંતને વ્યહારિક સ્વરૂપમાં રજૂ કરવાની ક્ષમતા શિક્ષકમાં હોવી જોઈએ.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

આ ગુણો ઉપરાંત નામાનો શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓની ભીતરની શક્તિઓને ઓળખે, અને મૈત્રીપૂર્ણ વ્યવહાર દ્વારા વિદ્યાર્થીઓની સારી બાબતોને બહાર લાવવા સતત પ્રયત્નશીલ હોવો જોઈએ.

એનો સ્વભાવ હસમુખો, અન્યને માન આપનાર, તટસ્થતાથી વર્તનાર, કામને સરળ બનાવવાની ક્ષમતાવાળો, પ્રયોગશીલ વ્યક્તિત્વ અને નામાના શિક્ષણમાં ઊંડો રસ ધરાવનાર જેવા ગુણો પણ આવશ્યક છે.

શિક્ષકોની ગુણવત્તા ઊંચી લાવવાના પ્રયત્ન હેઠળ સારા કાર્યક્રમોનું આયોજન થાય છે. આવા કાર્યક્રમોમાં નામાના વિષયના શિક્ષકો શિક્ષણનાં અદ્યતન પ્રવાહો, આવનારા પડકારો, નવા શૈક્ષણિક સાધનો વિગેરેથી પરિચિત થઈ માહિતગાર થાય છે અને સુસજ્જ બને છે.

શિક્ષકોની તાલીમ માટે સતત પ્રયત્ન કરતી સંસ્થાઓ એન.સી.ઈ.આર.ટી., જી.સી.ઈ.આર.ટી., એનસીટીઈ પ્રયત્ન કરી રહી છે. 1986ની રાષ્ટ્રીય શિક્ષણનીતિના ઉપક્રમે સમગ્ર રાષ્ટ્ર માટે રાષ્ટ્રીય અભિગમ શરૂ થયો છે. આ સંસ્થાઓ પોતાના આયોજન મુજબના કાર્યક્રમોથી શિક્ષકોને નૂતન અભ્યાસક્રમો, દૃશ્ય-શ્રાવ્ય સાધનોનો ઉપયોગ, મૂલ્યાંકન, પરીક્ષા પદ્ધતિમાં આવી રહેલા ફેરફારો વિગેરેથી વાકેફ કરે છે. નામાનો શિક્ષક આવા કાર્યક્રમોથી પોતાને સદાયે જાગૃત રાખી નવું શીખતા રહેવાની ભાવના રાખશે. તો તેની શૈક્ષણિક સજ્જતામાં જરૂરથી વધારો થશે.

3.1.3 નામાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષક પાસે રાખવામાં આવતાં અપેક્ષિત કૌશલ્યો

1. દૃશ્ય શ્રાવ્ય સાધનોનો ઉપયોગ કરવાનું કૌશલ્ય : કોઈપણ શિક્ષક પાસે આ કૌશલ્ય હોવું એ અનિવાર્ય છે. જ્યારે નામાનો વિષય ઉચ્ચત્તર માધ્યમિક કક્ષાએ નવો વિષય હોવાથી વિદ્યાર્થીઓને રસ લેતા કરવા માટે તેણે આ અધ્યાપન કાર્ય દરમ્યાન વિવિધ શૈક્ષણિક સાધનોનો સુયોગ્ય ઉપયોગ કરવો

(SEMESTER-ID

જોઈએ. આ ઉપરાંત વિષયવસ્તુની સમજ સાધનોની રજૂઆતમાં ક્રમિકતા લાવીને કરવાનું કૌશલ્ય શિક્ષક પાસે હોવું જોઈએ. તો જ શિક્ષણ કાર્ય અસરકારક બનાવી શકાય છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

2. ગાણિતિક કૌશલ્ય : નામાનાં મૂળતત્ત્વો એ સ્વાભાવિક રીતે જ ગાણિતિક વિષય હોવાથી ઝડપ અને ચોક્સાઈ જેવા કૌશલ્યો નામાના વિષયશિક્ષક પાસે હોવાં જરૂરી છે. તેમાંય ખાસ કરીને મૌખિક રીતે ગણતરી કરી શકે તેવી ક્ષમતાં શિક્ષક પાસે હોવી જોઈએ.

3. શૈક્ષણિક સાધનોની રચનાનું કૌશલ્ય : નામાના વિષયમાં કેટલાંક ખાતાઓ નમૂનાઓ અને પત્રકોનું શિક્ષણ કાર્ય કરવાનું હોવાથી શિક્ષક પાસે આ બધા શૈક્ષણિક સાધનોની રચના કરવાનું કૌશલ્ય હોવું જરૂરી છે. આ ઉપરાંત ક્ષેત્રિય કાર્ય, સર્વેક્ષણ અને મુલાકાતનું આયોજન કરી શકે તેવી ક્ષમતા પણ શિક્ષક પાસે હોવી જોઈએ.

4. કા.પા. નોંધ કરવાનું કૌશલ્ય : કહેવાય છે કે કા.પા. નોંધ એ શિક્ષકનો અરીસો છે. તેમાં શિક્ષકનું પ્રતિબિંબ થાય છે. માટે આ કૌશલ્ય હોવું નામાના શિક્ષક માટે અનિવાર્ય છે. કા.પા. નોંધ સ્વચ્છ સુવાચ્ય અક્ષરોવાળી અને અર્થપૂર્ણ બને તો જ શિક્ષણ કાર્ય અસરકારક થઈ શકે છે. નામાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષક પાસે આકૃતિ દોરવાનું અને કોઠા પરથી વિગત તારવવાનું કૌશલ્ય હોવું જરૂરી છે.

D ઉપસંહાર

અત્યારના સમયની મોટામાં મોટી સમસ્યા હોય તો શિક્ષક તેની ફરજ અને કર્તવ્ય માટે સભાન નથી. પોતાના વ્યવસાય માટે વફાદારી કે નિષ્ઠાનો અભાવ જોવા મળે છે.

ખૂબ જ ઊંચી શિક્ષણની લાયકાત ધરાવતા શિક્ષકો પ્રાપ્ત થાય છતાં ઊંચી ગુણવત્તા ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓ સમાજને આપવામાં નિષ્ફળ જાય છે. તેનું મહત્ત્વનું પરિબળ હોય તો આર્થિક બાબતો પગાર-ભથ્થાં, ઈજાફા, ટ્યુશન, નોકરીમાં રક્ષણ જેવી બાબતોમાં રસ છે પણ હવે બદલાવાનો સમય આવી ગયો છે. આદર્શ નામાના વિષયનો શિક્ષક સંસ્થા માટે વફાદાર, સંસ્થાની પ્રગતિ માટે સતત પ્રયત્નશીલ, વિદ્યાર્થીઓ માટે હંમેશાં જાગૃત, ફરજ અને જવાબદારીપૂર્ણ વ્યવહાર જ તેને આદર્શ બનાવશે.

નાળનાં મૂળતત્ત્વોનો શિક્ષક અને ક્રિયાત્મક સંશોધન

75

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

શિક્ષણનાં વ્યવસાયને ધર્મ અને કર્મ સમજી પોતાની પાસે જે પણ કાંઈ છે. તે શ્રેષ્ઠતાની હદ પાર કરી વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવા માટે સતત ચિંતનશીલ અને પ્રયત્નશીલ રહેવું પડશે. એ પોતે પ્રતિબદ્ધતા સાથે વર્તે તો સારો શિક્ષક અચૂક કહેવાશે.

3.2 ક્રિયાત્મક સંશોધન

એકમ. 4

નામાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષણમાં મૂલ્યાંકન

: મુદ્દા:

4.1 મૂલ્યાંકનની સંકલ્પતા, હેતુઓ અને સોપાનો

14.2 પ્રશ્નોના પ્રકાર (સંલ્પતા, સારા નિબંધ પ્રશ્નોના લક્ષણો)

4.3 ટૂંકોતરી પ્રશ્નો (સંકલ્પના, મહત્ત્વ)

અનાત્મલક્ષી : ખાલી જગ્યા, જોડકાં કસોટી, બહુવિકલ્પ કસોટી | (રચના, મહત્ત્વ)

14.4 બ્લ્યૂપ્રિન્ટ આધારિત પ્રશ્નપત્ર સંરચના

4.1 મૂલ્યાંકનની સંકલ્પતા, હેતુઓ અને સોપાનો

નામાના વિષયના અસરકારક શિક્ષણકાર્ય માટે નામાનો શિક્ષક સૌ-પ્રથમ જે એકમનું શિક્ષણકાર્ય કરવાનું છે, તેનું ઊંડાણથી આયોજન કરે છે. આયોજન વખતે શિક્ષક સામાન્ય હેતુઓ, વિશિષ્ટ હેતુઓ, શૈક્ષણિક મુદ્દાઓ, અધ્યાપન પ્રવૃત્તિઓ, અધ્યાપન પદ્ધતિઓ, વગેરેનો વિગતે વિચાર કરી આયોજન કરે છે. એક તાસમાં શિક્ષક અનેક

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરી આયોજનનું અમલીકરણ કરે છે. એ માટે ચોક્કસ પ્રકારના અધ્યયન અનુભવો આપે છે. નિશ્ચિત કરેલા હેતુઓ અને વિષયવસ્તુનું આયોજનપૂર્વક શિક્ષણકાર્ય એટલે અમલીકરણ.

આયોજન અને અમલ ગમે તેટલાં ઉત્તમ હોય તો પણ તે સિદ્ધ થયા છે કે નહીં તે શી રીતે સમજાય ? શિક્ષણકાર્યનાં આયોજન અને અમલને માપવાનો માપદંડ કયો ? આમ શૈક્ષણિક હેતુઓની સિદ્ધિ કેટલે અંશે થઈ અને પાઠ્યપુસ્તકના મુદ્દાઓનું ગ્રહણ કેટલું થયું તેનું માપન કરવું તે મૂલ્યાંકન જે રીતે ડોક્ટર પોતાની દવાઓની ઉપયોગિતાનું મૂલ્યાંકન દર્દીમાં આવતા પરિવર્તનને આધારે કરે છે તે જ રીતે શિક્ષક પોતાના શિક્ષણકાર્ય બાદ વિદ્યાર્થીઓમાં આવતા વર્તન-પરિવર્તનનું મૂલ્યાંકન વિવિધ પ્રવિધિઓ દ્વારા કરે છે. મૂલ્યાંકનને લીધે જ આપણી સફળતા નિષ્ફળતાઓ અને મુશ્કેલીઓનું સાચા સ્વરૂપમાં દર્શન થાય છે.

4.1.1 મૂલ્યાંકનની સંકલ્પના

શૈક્ષણિક હેતુઓની સિદ્ધિ માટે વિદ્યાર્થીઓને પૂરા પાડવામાં આવેલ શૈક્ષણિક અનુભવો કેટલા અસરકારક રહ્યા તે જાણવાની પ્રક્રિયાને મૂલ્યાંકન કહે છે. મૂલ્યાંકન શબ્દ બે શબ્દોનો બનેલો છે. મૂલ્ય અને અંકન. તેના પરથી કહી શકાય કે મૂલ્ય આંકવું કે કિંમત કરવી એટલે મૂલ્યાંકન.

"વિદ્યાર્થીઓએ શૈક્ષણિક ધ્યેયો કેટલે અંશે સિદ્ધ કર્યા છે તે જાણવાની પદ્ધતિસરની પ્રક્રિયા એટલે મૂલ્યાંકન."

- ગ્રાઉન્ડ લેન્ડ

"અધ્યેતાના અધ્યયન વિશે પુરાવાઓ એકત્રિત કરવાની પ્રક્રિયા એટલે મૂલ્યાંકન." સ્ટેન્લી

"Evaluation is a qualitative description of pupil behaviour." - Nunley

"મૂલ્યાંકન એક સતત પ્રક્રિયાની રીતે સંપૂર્ણ શિક્ષણ વ્યવસ્થાનો અંતર્ગત ભાગ છે અને તે શૈક્ષણિક હેતુઓ સાથે ધનિષ્ઠ રીતે સંબંધિત છે. તે અધ્યેતાઓની અધ્યયન ટેવો ઉપર અને શિક્ષકની શીખવવાની પદ્ધતિ ઉપર ઘણી

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

મોટી અસર કરે છે. આમ તે ફક્ત શૈક્ષણિક પ્રાપ્તિઓને માપવાના કામમાં મદદ કરે છે એવું નથી, તેને સુધારવામાં પણ મદદ કરે છે."

કોઠારી કમિશન

"અધ્યેતા, અધ્યાપક, અધ્યયન, અધ્યાપન કાર્યની યોગ્યતા તપાસવાનું તથા ચકાસવાનું કાર્ય કરતી પ્રક્રિયાને મૂલ્યાંકન કહી શકાય." રેમ્સ

ટૂંકમાં,

મૂલ્યાંકન = માપન + મૂલ્ય નિર્ણય

ઉપરોક્ત વ્યાખ્યાઓ અનુસાર મૂલ્યાંકન એટલે....

હેતુલક્ષી આધારો અને અવલોકનોનું સંયોજન.

વિદ્યાર્થીઓના અપેક્ષિત વર્તન પરિવર્તનોની ચકાસણી કરી મૂલવવાની પ્રક્રિયા.

નામાનાં મૂળતાત્ત્વોના શિક્ષામમાં મૂલ્યાંકન

89

વિદ્યાર્થીઓને ગુણાત્મક, વર્ણનાત્મક અને સંખ્યાત્મક રીતે મૂલવવાની પ્રક્રિયા.

શિક્ષણના હેતુઓ, પદ્ધતિઓ, પ્રયુક્તિઓ, શૈક્ષણિક સાધનો તેમજ પાઠ્યપુસ્તકોની સફળતા-નિષ્ફળતા મૂલવવાની પ્રક્રિયા એટલે મૂલ્યાંકન.

4.1.2 મૂલ્યાંકનના હેતુઓ

નામાનાં મૂળતાત્ત્વોના શિક્ષણમાં મૂલ્યાંકન કરવા પાછળ નીચે જણાવેલા હેતુઓ ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

વિદ્યાર્થીઓને પડતી મુશ્કેલીઓ, ખામીઓ જાણવી.

શિક્ષણમાં પૂરા પાડવામાં આવતા અનુભવોની સફળતા અને તે અંગે જરૂરી ફેરફારો કરવા.

શિક્ષણકાર્ય દરમિયાન ઉપયોગમાં લેવામાં આવેલી પ્રયુક્તિઓ અને પ્રવિધિઓની ઉપયોગિતા જાણવા.

વર્ગશિક્ષણમાં ઉપયોગમાં લેવાયેલી પદ્ધતિની સફળતા ચકાસવા.

વિદ્યાર્થીઓના વિકાસને ગતિશીલ રાખવા.

અભ્યાસક્રમની અસરકારકતા જાણી જરૂરી ફેરફારો સૂચવવા.

વિદ્યાર્થીઓનું, શૈક્ષણિક પ્રગતિના સંદર્ભમાં વર્ગીકરણ કરવા.

વિદ્યાર્થીઓને પ્રોત્સાહન પૂરું પાડવા માટે.

શિક્ષણકાર્યની સફળતા અને નિષ્ફળતાની જાણકારી મેળવવા.

શિક્ષણના હેતુઓની સફળતા જાણવા.

વિદ્યાર્થીઓને શૈક્ષણિક તેમજ વ્યાવસાયિક અભ્યાસક્રમો અંગે યોગ્ય માર્ગદર્શન આપવા માટે.

વિદ્યાર્થીઓના વિકાસને સતત જાળવી રાખવા માટે.

90

4.1.3 મૂલ્યાંકનના સોપાનો

પદ્ધતિ (SEMESTER-IT)

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

મૂલ્યાંકનની પ્રક્રિયા હેતુલક્ષી છે. મૂલ્યાંકન કરનાર વ્યક્તિ કોઈ નિશ્ચિત કરેલા હેતુઓનું મૂલ્યાંકન કરવા માંગતી હોય છે તો તે માટેનાં સોપાનો નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય.

(1) મૂલ્યાંકન માટેના હેતુઓ ની કરવા : મૂલ્યાંકન પ્રક્રિયાના સૌ પ્રથમ સોપાનમાં મૂલ્યાંકન માટેના હેતુઓ ની કરવામાં આવે છે. શિક્ષક શિક્ષણકાર્ય પૂર્વે જે હેતુઓ ની કરે તે જ હેતુઓ મૂલ્યાંકનના પણ હોઈ શકે.

(2) ની કરેલા હેતુઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરવું (હેતુઓનું વિદ્યાર્થીઓના ઇચ્છનીય વર્તન-પરિવર્તનમાં રૂપાંતર કરવું) : જે હેતુ સિદ્ધ થયો હોય તેનું અપેક્ષિત વર્તન પરિવર્તન કેવું થવું જોઈએ તે ની કરીને તેના સ્પષ્ટીકરણો ની કરવામાં આવે છે.

નામા શિક્ષણનો હેતુ “વિદ્યાર્થીઓ ખાતું દોરવાનું કૌશલ્ય કેળવે” તેમ હોય તો તે કૌશલ્ય ધરાવતો વિદ્યાર્થી શું શું કરી શકે તે આ હેતુના સ્પષ્ટીકરણો બને છે. ઉપરોક્ત હેતુના સ્પષ્ટીકરણો નીચે મુજબ આપી શકાય.

વિદ્યાર્થી ખાતા પરથી માહિતી આપી શકે.

વિદ્યાર્થી ખાતામાં નોંધવામાં આવતી વિગતો જણાવી શકે.

જે વિદ્યાર્થી ખાતુ દોરી શકે.

વિદ્યાર્થી ખાતાની બાકી આગળ લઈ જઈ શકે.

(3) અપેક્ષિત વર્તન-પરિવર્તન નિહાળી શકાય તેવી પરિસ્થિતિઓનું નિર્માણ કરવું : હેતુઓનું સ્પષ્ટીકરણ થઈ જાય તે પછી વિદ્યાર્થીઓ આવા વર્તન પરિવર્તન કરી શકે તેવી પરિસ્થિતિઓ ઊભી કરવામાં આવે છે. દા.ત. “વિદ્યાર્થી ઝડપથી પત્રક તૈયાર કરી શકે” આવું અપેક્ષિત વર્તન પરિવર્તન હોય તો તે વર્તન નિહાળવા માટેની યોગ્ય પરિસ્થિતિના નિર્માણ માટે વિદ્યાર્થીને પત્રક દોરવાની સામગ્રી અને ની કરેલા સમયનો સમાવેશ થાય. આવી પરિસ્થિતિઓ સાહજિક કે કૃત્રિમ હોઈ શકે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

સામાનાં મૂળતત્વોના શિક્ષણમાં મુલ્યાંકન

(4) મૂલ્યાંકન માટે યોગ્ય સાધનની પસંદગી કરવી : હેતુઓની સિદ્ધિ જાણવા માટે એકમને અનુરૂપ સાધનોની પસંદગી કરવામાં આવે છે. દા.ત. “વિદ્યાર્થી પત્રક દોરી શકે છે.” આ સ્પષ્ટીકરણ ચકાસવા પત્રક દોરવા સહિતનો નિબંધ પ્રકારનો પ્રશ્ન પૂછી શકાય.

(5) મૂલ્યાંકનના સાધનની રચના કરવી : મૂલ્યાંકન માટેના સાધનની રચના કરવામાં આવે છે. ‘વિદ્યાર્થી પત્રક દોરી શકે છે’ આ સ્પષ્ટીકરણ માટે લેખિત કસોટીની રચના કરવી પડે. ઘણીવાર પ્રાયોગિક કાર્યની પણ સોંપણી કરી શકાય.

(6) સાધનનો ઉપયોગ ; ઉચિત સાધનની રચના કર્યા પછી વિદ્યાર્થીઓ પર આ સાધનનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આવા સાધનોના ઉપયોગ સાથે વિદ્યાર્થીઓના વર્તન-પરિવર્તનને લગતા જે પુરાવાઓ જોવા મળે તેની નોંધ કરવામાં આવે છે. આવા પુરાવા પ્રાપ્તાંકોના સ્વરૂપમાં હોઈ શકે.

(7) વર્તન-પરિવર્તનના મળેલા પુરાવાઓનું અર્થઘટન કરવું : વિવિધ સાધનોના ઉપયોગ દ્વારા જે પ્રાપ્તાંકો અથવા અન્ય પુરાવા મળ્યા હોય તેમનું અર્થઘટન કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તે તમામ પુરાવાઓ કે પ્રાપ્તાંકો નિરર્થક છે. તે માટે હેતુઓના સંદર્ભમાં વર્ગમાં કોઈ વ્યક્તિના તુલનાત્મક દેખાવની પ્રગતિનું માપ કાઢવાનું હોય છે. જે કંઈ પરિણામ મળે તે પરિણામને અગાઉ મળેલા પરિણામ સાથે સરખાવીને તેમાં થયેલો વધારો કે ઘટાડો નોંધવામાં આવે છે.

4.2 પ્રશ્નોના પ્રકાર (સંકલ્પના, સારા નિબંધ પ્રશ્નોના લક્ષણો)

4.2.1 પ્રશ્નોના પ્રકાર

પ્રશ્નોના મુખ્યત્વે ત્રણ પ્રકાર પડે છે.

(1) નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નો

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

(2) ટૂંકા ઉત્તરવાળા પ્રશ્નો

(3) વસ્તુલક્ષી (અનાત્મલક્ષી) પ્રશ્નો

92

નામાન પૂજત્યો પદ્ધતિ (SEMESTER-II)

4.2.3

શિક્ષક હેતુઓ ની કાર્યા બાદ તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરીને અધ્યયન અનુભવોનું આયોજન કરે છે. નિર્ધારિત હેતુઓ કેટલે અંશે સિદ્ધ થયા તે જાણવા માટે તેણે કસોટીની રચના કરવી પડે છે. કસોટી મૌખિક હોય કે લેખિત પણ આ બંને પ્રકારની કસોટીમાં ઉપરોક્ત ત્રણેય પ્રકારના પ્રશ્નોનો સમાવેશ કરવો પડે છે.

4.2.2 નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નોની સંકલ્પના

નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નો માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક કક્ષાએ ઉપયોગી બને છે. આ પ્રશ્નોનો સૌથી વિશેષ ઉપયોગ કોલેજો અને યુનિવર્સિટી કક્ષાએ થાય છે. આ પ્રકારના પ્રશ્નોની આગવી લાક્ષણિકતાઓને કારણે તેમનો ઉપયોગ પ્રચલિત બન્યો છે. આ પ્રકારના પ્રશ્નોના ઉત્તરમાં વિદ્યાર્થીઓએ મુક્ત રીતે ઉત્તર આપવાના હોવાથી આ પ્રશ્નોને મુક્ત જવાબી પ્રશ્નો પણ કહે છે. આ પ્રકારના પ્રશ્નોના ઉત્તરમાં વિદ્યાર્થીઓ મુક્તપણે પોતાના અભિપ્રાયો, મંતવ્યો, માન્યતાઓ, વલણોની અભિવ્યક્તિ કરી શકે છે. પ્રશ્નોના ઉત્તરમાં સમય કે શબ્દોનું બંધન હોતું નથી. એક ફકરાથી માંડીને ચારથી પાંચ પાન સુધી પણ ઉત્તર લખી શકાય છે. ગુણની દ્રષ્ટિએ કેટલા ગુણનો પ્રશ્ન નિબંધ પ્રકારનો હોઈ શકે તે અંગે કોઈ ચોક્કસ માપદંડ નથી. સામાન્ય રીતે પાંચ કે તેથી વધુ ગુણનો પ્રશ્ન નિબંધ પ્રકારનો પ્રશ્ન હોઈ શકે. ગુણોનો આધાર વિદ્યાર્થી પાસેથી અપેક્ષિત ઉત્તર સામગ્રી અને તેની કક્ષા (માધ્યમિક, ઉચ્ચતર માધ્યમિક કોલેજ) પર આધાર રાખે છે. શાળા કક્ષાએ ચારથી પાંચ ગુણથી શરૂ કરીને આઠથી દસ ગુણની મર્યાદામાં આ પ્રશ્નો પૂછવામાં આવે છે.

નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નો ભાષા, સમાજવિદ્યા, વિજ્ઞાન (પ્રયોગના પ્રશ્નોમાં) ગણિતમાં (પ્રમેય અને કૂટપ્રશ્નો) ખૂબ જ મહત્વના છે.

આ પ્રશ્નોમાં સામાન્ય રીતે નીચેના જેવાં ક્રિયાપદોનો ઉપયોગ થાય છે. (1) ભાવર્થ લખો — (2) ચર્ચા કરો (3) તુલના કરો (4)

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

વિસ્તારથી સમજાવો. (5) વર્ણન કરો (6) વાર્તા લખો (7) નિબંધ લખો (8) વિચાર વિસ્તાર લખો (9) ટીકા કરો (Criticise) (10) તપાસો (Examine critically) (11) તાવત શબ્દો (Differentiate / Distinguish between) (12) સારાંશ દર્શાવો.

નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપતી વખતે વિદ્યાર્થીએ જાતે જ ઉત્તર રચવાનો છે. જ્યાં જાતે જ ઉત્તર રચવાનો હોય ત્યાં ઉચ્ચ માનસિક શક્તિઓની જરૂર પડે છે. આમ નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નો ઉચ્ચ માનસિક શક્તિઓનું માપન કરે છે.

નામાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષણમાં મૂલ્યાંકન

4.2.3 સારા નિબંધ પ્રશ્નોના લક્ષણો

સારા નિબંધ પ્રશ્નોના લક્ષણો નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય.

પ્રશ્નોની ભાષા યોગ્ય હોવી જોઈએ જેથી વિદ્યાર્થીઓને પરીક્ષકની અપેક્ષાનો ખ્યાલ આવે. પ્રશ્નની ભાષા એવી હોવી જોઈએ કે દરેક વિદ્યાર્થી પ્રશ્નનું એક સરખું અર્થઘટન કરે.

પ્રશ્નમાં કઠિન શબ્દો કે રૂઢિપ્રયોગોનો ઉપયોગ ન કરવો જોઈએ. ઘણીવાર એવું બને કે આવા કઠિન શબ્દો કે રૂઢિપ્રયોગોના કારણે વિદ્યાર્થી પ્રશ્ન સમજી શકતો નથી. શક્ય છે કે અન્ય સરળ શબ્દનો પ્રયોગ કરવાથી વિદ્યાર્થી જે તે પ્રશ્નનો સારી રીતે ઉત્તર લખી શકે.

પ્રશ્નનો ઉત્તર આશરે કેટલા શબ્દોમાં કે વાક્યોમાં અપેક્ષિત છે તેનો નિર્દેશ પ્રશ્નની સાથે થયેલો હોવો જોઈએ.

નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નોની રચના માટે સળંગ પ્રશ્ન પૂછવાને બદલે તે પ્રશ્નને પેટા વિભાગમાં વહેંચેલ હોવો જોઈએ.

દા.ત. "જાપાન દેશના લોકો વિશે વિગતે નોંધ તૈયાર કરો." આ પ્રશ્નને બદલે નીચે મુજબ પ્રશ્ન પૂછી શકાય.

નીચેના મુદ્દાઓને આધારે જાપાન દેશના લોકો વિશે નોંધ તૈયાર કરો.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

જાપાન દેશના લોકોની રહેણીકરણી

જાપાન દેશના ધંધા ઉદ્યોગ

જાપાન દેશના સામાજિક રીતરિવાજો

નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નોના વિકલ્પો ન આપવા જોઈએ.

નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નનું કઠિનતા મૂલ્ય એવું હોવું જોઈએ કે જેથી વિષયનું જ્ઞાન ધરાવનાર વિદ્યાર્થી પ્રશ્નપત્ર માટે નિયત કરેલા સમયમાં બધા જ પ્રશ્નોના ઉત્તરો કોઈ પણ જાતની માનસિક તાણ કે તંગદિલી અનુભવ્યા વિના લખી શકે.

નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નની રચના ટૂંકી હોવી જોઈએ.

94

માત્ર પદ્ધતિ (SEMESTER-I)

4.3 ટૂંકોતરી પ્રશ્નો (સંકલ્પના, મહત્ત્વ)

અનાત્મલક્ષી : ખાલી જગ્યા, જોડકાં કસોટી, બહુવિકલ્પ કસોટી (રચના, મહત્ત્વ)

4.3.1 ટૂંકોતરી (ટૂંકા ઉત્તરવાળા) પ્રશ્નોની સંકલ્પના

નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નોના વધુ પડતા ઉપયોગથી પરીક્ષા પદ્ધતિમાં વિશ્વસનીયતાનો અભાવ જોવા મળે છે.

માધ્યમિક શિક્ષણપંચે (1952-53) પરીક્ષા માટે માત્ર નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નોના ઉપયોગ સામે લાલબત્તી ધરી હતી.

ઈન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ એજ્યુકેશનના સહનિયામક ડો. વી. વી. કામતે પરીક્ષાની તમામ કક્ષાએ ટૂંકા

ઉત્તરવાળા પ્રશ્નોની સૌપ્રથમ હિમાયત કરી હતી. આ પ્રકારના પ્રશ્નોના જવાબ તેમના નામ પ્રમાણે ટૂંકા હોય છે.

નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નોના જવાબ વિસ્તારથી લખાય છે. તેનો ઉત્તર લખવામાં સમય પણ વધુ જાય છે. ટૂંકા

ઉત્તરના પ્રશ્નોમાં આમ બનતું નથી. આ પ્રશ્નોના ઉત્તર ચારથી પાંચ વાક્યોમાં નિશ્ચિત સ્વરૂપે લખવાનાં હોય છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

સમય પણ એક મિનિટથી ચાર પાંચ મિનિટ જેટલો થાય છે. ટૂંકા ઉત્તરવાળા પ્રશ્નો એવા મુદ્દા પર રચાય છે કે જેના જવાબ ખરેખર ટૂંકમાં લખી શકાય. કેટલીકવાર પરીક્ષકો નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નોમાં જ ટૂંકમાં ઉત્તર આપો એમ લખી દેતા હોય છે. પણ ખરેખર આમ કરવાથી આ પ્રશ્નો ટૂંકા ઉત્તરવાળા બની જતા નથી. મુદ્દાનું સ્વરૂપ, તેની સંક્ષિપ્તતા, અને સચોટતા ટૂંકા ઉત્તરવાળા પ્રશ્નોનો આત્મા ગણાય છે. દેસાઈ અને અન્ય (1973) પરીક્ષામાં પૂછાયેલ ક્ષતિમુક્ત ટૂંકા ઉત્તરવાળા પ્રશ્નોના ઉદાહરણ નીચે પ્રમાણે આપે છે.

જ રેશમના કીડાનું જીવન વૃત્તાંત ટૂંકમાં લખો.

નાગરિકોનાં હ ૧ે વિશે ટૂંકમાં લખો.

ખરેખર આ બંને પ્રશ્નો નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નો છે તેમાં માત્ર ટૂંકમાં લખો શબ્દસમૂહ મૂકી દીધા છે. આમ કરવાથી પ્રશ્ન ટૂંકા ઉત્તરવાળો બનતો નથી.

હવે નીચેના પ્રશ્ન જુઓ.

ما દરિયાઈ પ્રવાહોની ચાર અસરો જણાવો.

કાશ્મીરમાં રેલવે નથી. કારણ આપો.

i gnction વિલામાં મૂલ્યાંકન

95

96

4-

ત્ર

ઉપરના બંને પ્રશ્નો વાંચી તમે કહી શકશો કે આ પ્રશ્નોના ઉત્તર ટૂંકમાં આપી શકાય જ. ટૂંકમાં પ્રશ્નની અંદર કારણ આપો. ત્રણ અસરો જણાવો. બે ત્રણ ઉદાહરણ આપો, જણાવો, યાદી કરો, જેવા શબ્દ સમૂહનો ઉપયોગ થાય છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

આટલી ચર્ચા પરથી તમે કહી શકશો કે.... ટૂંકા ઉત્તરવાળા પ્રશ્નો એવા હોય છે કે સ્વાભાવિક રીતે તેનો ઉત્તર ટૂંકમાં લખી શકાય.

પ્રશ્નનો ઉત્તર ચો સ મર્યાદિત શબ્દો કે વાક્યોમાં આપી શકાય જ.

આ પ્રકારના પ્રશ્નોના ઉત્તર એક મિનિટથી માંડીને પાંચ સાત મિનિટમાં આપી શકાય જ.

આ પ્રશ્નો 2 ગુણથી માંડી 4 ગુણ સુધીના હોઈ શકે.

ભાષા શક્તિને બદલે વિષયની સમજ અગત્યનો આધાર છે.

4.3.2 ટૂંકોત્તરી પ્રશ્નોનું મહત્ત્વ

ટૂંકા ઉત્તરવાળા પ્રશ્નોનો પરીક્ષાના પ્રશ્નપત્રમાં સમાવેશ કરવાના કેટલાક વિશિષ્ટ ફાયદા છે. ત્રણ કલાકની પરીક્ષામાં નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નો આઠ થી દસ પૂછી શકાય. આથી પાઠ્યક્રમને પૂરતા પ્રમાણમાં આવરી લેવાતો નથી. આથી વિષયવસ્તુની પ્રમાણભૂતતા (Content Validity) જોખમાય છે. પરીક્ષા અવિશ્વસનીય (unreliable) બની જાય છે. પરીક્ષામાં નિયત સમયમાં જેટલા વધારે પ્રશ્નોનો સમાવેશ કરી શકાય તેટલી પરીક્ષાની પ્રમાણભૂતતા અને વિશ્વસનીયતા વધે ટૂંકા ઉત્તરવાળા પ્રશ્નોનો પરીક્ષામાં ઉપયોગ કરવાનો આ સૌથી મોટો ફાયદો છે.

- નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નો કરતાં ટૂંકા ઉત્તરવાળા પ્રશ્નોનું ગુણાંકન વધુ વિશ્વસનીય હોય છે. અહીં ગુણ બે ત્રણ કે વધુમાં વધુ ચારમાંથી આપવાના હોય છે. આથી યોગ્ય રીતે ગુણાંકન થઈ શકે છે. ઘણીવાર પ્રશ્નમાં જ કેટલું લખવું તે સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવેલ હોય છે.

96

નામાનાં મૂળતત્ત્વો પદ્ધતિ (SEMESTER-I)

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

સમગ્ર પ્રશ્નપત્રમાં ટૂંકા ઉત્તરવાળા પ્રશ્નોની સંખ્યા વિશેષ હોય છે. આથી વિદ્યાર્થીઓને ઝીણવટપૂર્વક અભ્યાસ કરવાની ટેવ પડે છે. વિદ્યાર્થીઓએ નાનામાં નાની બાબત તરફ લક્ષ્ય રાખી અભ્યાસ કરવો પડે છે. શિક્ષકે પણ પોતાની શૈક્ષણિક પદ્ધતિઓમાં પરિવર્તન સાથે અધ્યાપન કરવું પડે છે.

4.3.3 અનાત્મલક્ષી પ્રશ્નોની સંકલ્પના

વસ્તુલક્ષી પ્રશ્નો માટે ગુજરાતીમાં 'અનાત્મલક્ષી પ્રશ્નો' શબ્દ પણ વપરાય છે. અનાત્મલક્ષી એટલે આત્મલક્ષીતાથી મુક્ત Free from subjectivity. અંગ્રેજીમાં તેને માટે Objective questions શબ્દ પ્રયોજાય છે. જેનો અર્થ થાય છે ગુણાંકનમાં અનાત્મલક્ષીપણું. આ કસોટીના પ્રશ્નોનું સ્વરૂપ જ એવું હોય છે કે તેના ઉત્તરો ટૂંકા, ચો સ, સચોટ અને અચળ હોય છે. આ પ્રકારની કસોટીના અંકનમાં કસોટીનું ગુણાંકન કરનારના અંગત અભિપ્રાયને સ્થાન ન હોય. ઉત્તર નિશ્ચિત હોવાથી જુદા જુદા પરીક્ષકો જુદા જુદા સમયે કે એકજ પરીક્ષક જુદા જુદા સમયે ગુણાંકન કરે તો પણ પ્રાપ્તિ (Score) માં તફાવત પડતો નથી. ટૂંકમાં વસ્તુલક્ષી કસોટી એટલે નિશ્ચિત જવાબવાળી કસોટી. જેમાં ઉત્તર એક/બે શબ્દોમાં કે સંખ્યામાં આપવાનો હોય. ગુણાંકન માટે ગુણાંકન ચાવી હોય છે તે પ્રમાણે જ ઉત્તરોની ચકાસણી કરવાની હોય છે. આથી આ પ્રશ્નોને નિશ્ચિત જવાબો વાળા પ્રશ્નો (Fixed Response) પણ કહે છે. આમ વસ્તુલક્ષી પ્રશ્નો માપન અને મૂલ્યાંકન ક્ષેત્રે સંગીન ભૂમિકા પૂરી પાડે છે. આ ભૂમિકાને આધારે યુનિવર્સિટી શિક્ષણપંચ (1947-48) અને માધ્યમિક શિક્ષણ પંચે (1952-53) વિદ્યાર્થીઓનાં જ્ઞાનનાં પરીક્ષણ માટે આ પ્રશ્નોનો વિશાળ પાયે ઉપયોગ કરવાની ભલામણ કરેલ છે.

વિષય જ્ઞાનના માપનમાં અનાત્મલક્ષી કસોટી પ્રશ્નોનો પ્રથમ ઉપયોગ કરવાનું બહુમાન રેવરન્ડ જ્યોર્જ ફ્રીશર નામના અંગ્રેજ શિક્ષકને ફાળે જાય છે. અમેરિકા અને યુરોપના ઘણા દેશોમાં 1910 અને 1930ના ગાળામાં વસ્તુલક્ષી પ્રશ્નોએ શાળામાં સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું. ભારતમાં 1930 પછી આ પ્રશ્નોએ પ્રવેશ કર્યો. ડો. બેન્જામીન બ્લૂમની પરીક્ષા સુધારણા ચળવળ બાદ 1960ની આસપાસ આ પ્રશ્નો ભારતમાં વધુ પ્રચલિત બન્યા. પ્રવર્તમાન સમયમાં બેન્ક, એલ.આઈ.સી. જેવી અન્ય સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓમાં પણ વસ્તુલક્ષી પ્રશ્નો ખૂબજ પ્રચલિત બન્યા છે

નામાનાં મૂળતાખેતા શિક્ષણમાં મૂલ્યાંકન

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

વસ્તુલક્ષી પ્રશ્નોના મુખ્ય બે વિભાગો છે. (1) સ્મૃતિપ્રકાર કે જવાબ પૂરો પ્રકાર (Recall Type કે Supply Type). આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર યાદ કરીને આપવાનો હોય છે. (2) ઓળખ પ્રકાર (Recognition type). આ પ્રકારની કસોટીમાં સંભવિત ઉત્તર આપી દેવામાં આવે છે. તેમાંથી પરીક્ષાર્થીએ સાચો ઉત્તર શોધીને સૂચના પ્રમાણે તે દર્શાવવાનો હોય છે. અહીં આપેલ વિકલ્પોમાંથી ઉત્તર પસંદ કરવાનો હોવાથી તેને Selection Type પસંદગી પ્રકારના પ્રશ્નો પણ કહે છે.

અનાત્મલક્ષી પ્રશ્નોના પ્રકાર :

અનાત્મલક્ષી પ્રશ્નોના મુખ્ય બે પ્રકાર છે :

જવાબ આપો પ્રકાર (Supply Type) અથવા સ્મૃતિ પ્રકાર (Recall Type)

જવાબ ઓળખો પ્રકાર (Recognition Type) અથવા વરણી પ્રકાર (Selection Type)

અનાત્મલક્ષી પ્રશ્નોનો અર્થ :

સામાન્ય રીતે જેમાં પરીક્ષકની આત્મલલિતા આવતી ન હોય તેવા પ્રશ્નોને અનાત્મલક્ષી પ્રશ્નો કહે છે.

ત્ર 'અનાત્મલક્ષી પ્રશ્નો એટલે નિશ્ચિત ઉત્તરવાળા પ્રશ્નો'

અનાત્મલક્ષી પ્રશ્નો એટલે 'ચો સ નિશ્ચિત ઉત્તર ધરાવતો અને ચો સ હેતુને ચકાસતા હોય તેવા પ્રશ્નો.'

(1) ખાલી જગ્યા પૂરો :

આ પ્રકારના પ્રશ્નોમાં આપેલ વિધાનમાં ખાલી જગ્યા આપવામાં આવે છે. જેમાં યોગ્ય શબ્દ કે સંખ્યા મૂકવાની હોય છે. આ પ્રકારના પ્રશ્નોમાં એક અથવા એકથી વધુ ખાલી જગ્યા આપી શકાય. વાક્યની શરૂઆતમાં જ ખાલી જગ્યા મૂકવી યોગ્ય નથી. આ પ્રકારની કસોટીમાં વિશેષ ધ્યાન એ બાબતનું રાખવું પડે કે એક જ શબ્દ કે સંખ્યા મૂકવાથી વિધાન અર્થપૂર્ણ રીતે સંપૂર્ણ થવું જોઈએ.

98

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

(SEMESTER-□)

ઉદાહરણ (રચના) :

નીચે આપેલ વિધાનો સાચાં બને તે રીતે ખાલી જગ્યા પૂરો.

(1) જે વ્યવહારોનું નાણામાં મૂલ્ય આંકી ન શકાય તેવા વ્યવહારોને વ્યવહારો કહે છે.

(2) રોકડમેળના મુખ્ય પ્રકાર છે.

(3) કાચું સરવૈયું એ છે પરંતુ નથી.

(4) કોઈ પણ આર્થિક વ્યવહારોને સમર્થન પૂરું પાડતો લેખિત દસ્તાવેજ પુરાવો એટલે

(5) જે લેણાની રકમ વસૂલ મેળવી ન શકાય તેને કહે છે.

ખાલી જગ્યા પૂરો કસોટીનું મહત્ત્વ :

આ પ્રકારના પ્રશ્નોની રચના સરળ છે.

ઓછા અનુભવવાળી વ્યક્તિ પણ આ પ્રકારના પ્રશ્નોની રચના કરી શકે.

હકીકતો, પરિભાષા, આંકડાકીય બાબતો અંગેનું જ્ઞાન આ પ્રશ્નો દ્વારા આ રીતે ચકાસી શકાય છે.

વિદ્યાર્થીની તર્કશક્તિ, ગણનશક્તિનું માપન આ રીતમાં સારી રીતે થઈ શકે છે.

વિદ્યાર્થી પક્ષે અત્યંત ચોક્કસ અને કાળજીની જરૂર હોય તેવા વિષયોમાં વધુ ઉપયોગી છે.

અહીં જવાબ સુનિશ્ચિત હોવાથી અનાત્મલક્ષી મૂલ્યાંકન થાય છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

પ્રશ્નોની રચના માટે વધુ સમય બગડતો નથી.

વિદ્યાર્થીઓ આવા પ્રશ્નોને સરળતાથી સમજી શકે છે.

(2) જોડકાં જોડો કસોટી (જોડકાં કસોટી) :

વર્તમાન સમયમાં આ પ્રકારના પ્રશ્નોનો ઉપયોગ વધુ જોવા મળે છે. આ પ્રકારની કસોટીમાં બે ઊભી હરોળ છે. તેમાં ડાબી બાજુની ઊભી હરોળમાં કેટલીક વિગતો આપેલી હોય છે. અને જમણી હરોળમાં પણ કેટલીક વિગતો આપેલી હોય

નિમ્ન સિદ્ધાંતોમાં મૂલ્યાંકન

99

છે. પરીક્ષાર્થીએ ડાબી બાજુની વિગતને જમણી બાજુની લાગુ પડતી વિગત સાથે જોડવાની હોય છે. ડાબી બાજુની વિગત કરતાં જમણી બાજુની વિગતમાં બે વિકલ્પો વધુ આપવા જોઈએ. જેથી વિદ્યાર્થીને અટકાવ કરતો અટકાવી શકાય.

○ ઉદાહરણ (રચના) :

નીચે આપેલા 'અ' વિભાગની વિગતોને 'બ' વિભાગની વિગતો સાથે સાર્થક રીતે જોડો.

'જ'

(1)

વેપાર ખાતું

(1) ઉધાર ખરીદીના વ્યવહારો

(2)

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

(2) ખરીદીને લગતા ખર્ચાઓ

ન.નુ. ખાતું

(3)

(3) ઉધાર વેચાણના વ્યવહારો

રોકડમેળ

(4)

ખરીદનોંધ

(4) વહીવટી ખર્ચાઓ

(5)

(5) માત્ર રોકડ વ્યવહારો

વેચાણનોંધ

(6) માત્ર બેન્કના વ્યવહારો

○ જોડકાં કસોટીનું મહત્ત્વ :

જ્ઞાનની ચકાસણી, બે ઘટનાઓનો સંબંધ જેવી બાબતોની ચકાસણી સહેલાઈથી થઈ શકે છે.

ગુણાંકન ઝડપથી થઈ શકે છે.

4 ઝડપી પુનરાવર્તન માટે ઉપયોગી છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

૫ એક જ સૂચના હેઠળ થોડી જગ્યામાં ઘણી બધી હકીકતોની ચકાસણી થઈ શકે છે.

ઉત્તરો એક જ પ્રશ્નપત્રમાં લખવાના હોવાથી અન્ય ખર્ચ ઓછો થાય છે.

અહીં અનાત્મલક્ષી મૂલ્યાંકન થાય છે.

100

નાનાં મુજતત્ત્યો અદ્વિતિ (SEMESTER - 11)

(3) બહુવિકલ્પ કસોટી (બહુવિકલ્પ ઉત્તરવાળા પ્રશ્નો) :

આ પ્રકારના પ્રશ્નોમાં એક પ્રશ્ન કે ખાલી જગ્યા હોય છે અને તેના જવાબ માટે ત્રણ કે ચાર વિકલ્પો આપેલા હોય છે. તે વિકલ્પોમાંથી સારો વિકલ્પ પસંદ કરી જવાબ લખવાનો હોય છે. અનાત્મલક્ષી કસોટીઓમાં સૌથી વધુ ઉપયોગ આ પ્રકારના પ્રશ્નોનો થાય છે.

ઉદાહરણ (રચના) :

નીચે આપેલા દરેક પ્રશ્ન માટે ચાર વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી પ્રશ્ન સામેના માં તેનો ક્રમ લખો.

(1) દ્વિનોંધી નામા પદ્ધતિની શોધ ક્યારે થઈ હતી ?

(A) 1494

(B) 1512

(C) 1492

(D) 1498

(2) આપણા દેવાદારોએ સ્વીકારેલી અને આપણને મળેલી લેણીહૂંડીને લગતા વ્યવહારો શેમાં નોંધાય છે ?

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

(A) લેણી ફૂંડી નોંધ

(B) દેવીફૂંડી નોંધ

(C) ખાસ આમનોંધ

(D) પેટા-રોકડમેળ

(3) અન્ય પેટાનોંધમાં ન લખાતા વ્યવહારો ક્યાં લખાય છે ?

(A)= સામનોંધમાં

(B) ખાસ આમનોંધમાં

(C) પાકા સરવૈયામાં

(D) આખરનોંધમાં

(4) ઘાલખાધ એ ધંધા માટે શું છે ?

(A) નુકસાન

(B) આવક

(C) ખર્ચ

(D) નફો

(5) ધંધાના હિસાબોની નોંધ પુરાવાને આધારે જ થવી જોઈએ. આ વિધાનમાં કયો ખ્યાલ સંકળાયેલો છે ?

નામાનાં મૂળતત્વોના શિક્ષાપમાં મૂલ્યાંકન

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

101

(A) પુરાવાની હેતુલક્ષિતાનો ખ્યાલ

(B) ઊપજ સામે ખર્ચના મેળનો ખ્યાલ

(C) ડહાપણ યોગ્યતાનો ખ્યાલ

(D) પેઢીના સાતત્યનો ખ્યાલ

-

બહુવિકલ્પ કસોટીનું મહત્ત્વ :

આ પ્રકારના પ્રશ્નો દ્વારા વિવિધ હેતુઓનું મૂલ્યાંકન થઈ શકે છે.

આ પ્રશ્નોનું કઠિનતા મૂલ્ય અને ભેદપરખ મૂલ્ય આંકડાશાસ્ત્રની મદદથી શોધી શકાય છે.

ગુણાંકન ઝડપથી થઈ શકે છે.

કમ્પ્યુટરની મદદથી પણ ગુણાંકન શક્ય છે.

આ પ્રકારના પ્રશ્નોથી કસોટીની વિશ્વસનીયતામાં વધારો થાય છે.

વિકલ્પો ચાર હોવાથી અટકાવનું પ્રમાણ ઘટે છે.

વધારે વિષયવસ્તુને આવરી લઈ શકાય છે.

4.4 બ્લ્યૂપ્રિન્ટ આધારિત પ્રશ્નપત્ર સંરચના

બ્લ્યૂપ્રિન્ટ બનાવવા નીચેના પગથિયાં અનુસરીને પ્રશ્નપત્ર તૈયાર કરી શકાય.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

(1) વિષયવસ્તુના મુદ્દાઓ પરનો ગુણભાર.

(2) હેતુઓ પરનો ગુણભાર.

(3) પ્રશ્ન સ્વરૂપ પરનો ગુણભાર.

(4) ત્રિપરિમાણદર્શક કોઠો.

(5) પ્રશ્નપત્રની રચના

(6) પ્રશ્નપત્રનું પ્રશ્નવાર પૃથક રણ

(7) ગુણાંકન યોજના.

1. વિષયવસ્તુના મુદ્દાઓ પરનો ગુણભાર :

વિષયવસ્તુના પેટા એકમ પ્રમાણે ગુણભારની ફાળવણી માટે નીચેનો કોઠો ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ.

102

સાવન ભૂજલાનો પતિ (SEMESTER-10)

ટેબલ - 1 : વિષયવસ્તુના મુદ્દા પરના ગુણભાર (Weightage to points of content.)

વિષયવસ્તુના મુદ્દાઓ

ગુણભાર

251

1.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

2.

3.

100 2

આ ઉપરના કોઠામાં એકમના પેટા મુદાઓને વહેંચવામાં આવે છે અને તેના ભાર ની કરવામાં આવે છે.

2. હેતુઓ પ્રમાણે ગુણભારની ફાળવણી :

સામાન્ય રીતે માપન, સમજ, ઉપયોગ અને કૌશલ્યો અંગેના હેતુનું માપન થાય છે.

(1) જ્ઞાન (Knowledge):

કોણ, કેટલા, ક્યાં અને ક્યારે આવા પ્રશ્ન જ્ઞાનસંબંધી પ્રશ્ન કહેવાય.

બનાવને લગતો પ્રશ્ન, ઘટનાઓ ઓળખવાની હોય, નિયમોને ઓળખે તેવો પ્રશ્ન, સંબંધોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તેવો પ્રશ્ન. વિવિધ દેશની અને પ્રદેશની માહિતી જાણતો પ્રદેશ.

(2) સમજ (Understanding):

કેવી રીતે, શા માટે, તફાવત, કાર્યકારણના સંબંધ (આમ થાય તો તેમ થાય).

ચાર્ટ, આલેખોનું અર્થઘટન.

(3) ઉપયોગ (Use) : સમજ અને ઉપયોગમાં પાતળી ભેદરેખા છે.

જ્ઞાનનો નવીન પરિસ્થિતિમાં ઉપયોગ.

જૂના બનાવોના અનુભવ ઉપરથી વર્તમાન સમસ્યાઓનો ઉકેલ. જેમકે રૂઢિપ્રયોગ, શબ્દોનો ઉપયોગ, તુલના, વર્ગીકરણ વગેરે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

omen geetoોના શિક્ષણમાં દરમ્કત

(4) શબ્દ (Skill):

પ્રાયોગિક કાર્ય કરાવવું, નકશાપૂર્તિ.

15

ક્રમ

1.

2.

3.

4.

ગાણિતિક ગણતરી કરવાનું કૌશલ્ય.

ગ્રાફ, નકશા, ચાર્ટ, આકૃતિ, નમૂના, ખાતાઓ બનાવવાનું અને વાંચવાનું કૌશલ્ય, અર્થઘટન કરી શકે.

કુલેદ-2

હેતુઓ પ્રમાણે ગુણભારની ફાળવણી

(Weightage to points of content.)

હેતુઓ

ગુણભાર

152

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

જ્ઞાન પ્રાપ્તિ

સમજ

ઉપયોગ

કૌશલ્ય

100 2351

3. પ્રશ્ન સ્વરૂપોનો ગુણભાર

પ્રશ્નો તેના ઉત્તર આપવાના પ્રકારના આધારે વર્ગીકૃત થાય છે.

(A) નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નો :

ઉત્તરો પ્રમાણમાં લાંબા, વર્ણનાત્મક, અનેક મુદ્દાઓ આવરી લેતાં.

D પ્રશ્નોનો આરંભ :

સમજાવો

વિગત આપો.

ટૂંકી નોંધ લખો.

ઉદાહરણ આપો.

તુલના કરો.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

વિવેચન કરો.

ચર્ચા કરો.

ટીકાત્મક નોંધ

સમીક્ષા કરો

તફાવત આપો.

104

આલેખન કરો.

મૂરતિ (SEMESTER-IT)

કાર્યકારણ સંબંધ સમજાવો.

ગુણાંકન પર પરીક્ષાર્થીની જાણ, હોય તો આત્મલક્ષીપણું જોવા મળે. જેને Hellow Effect કહેવાય છે.

(B) ટૂંકજવાબી પ્રશ્નો :

આવા પ્રશ્નો યો સ, ટૂંકા - અપેક્ષિત ઉત્તરવાળા હોય.

مروج विश्वसनीयता (Reliability) तथा सत्य (Validity)ના મૂલ્યો ઊંચા હોય છે.

પ્રશ્નની સ્પષ્ટ, ઊડી, યો સ સમજ હોવી અનિવાર્ય છે.

• પ્રશ્નોનો પ્રારંભ :

સ્પષ્ટ જણાવો

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

દર્શાવો.

૫ ઉદાહરણ આપો.

એક - બે લીટીમાં ઉત્તર આપો.

વર્ગીકરણ કરો

(ચો સ) સંખ્યામાં

કારણ આપો.

૫

ઉદાહરણ આપો.

(C) અનાત્મલક્ષી પ્રશ્નો :

જે પ્રશ્નો વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિનું માપન અનાત્મલક્ષીપણે કરે છે. તેને અનાત્મલક્ષી પ્રશ્નો કહે છે.

દરેક પ્રશ્નો ચો સ હેતુને સિદ્ધ કરે છે, તેમને હેતુલક્ષી પ્રશ્ન પણ કહે છે.

અનાત્મલક્ષી પ્રશ્નો સૌથી વધુ ચો સ, સ્પષ્ટ, વિષયવસ્તુની ઊંડી સમજ માપનારા, ઊંચી વિશ્વસનીયતાવાળા હોય છે.

-

વિવિધ પ્રકારના અનાત્મલક્ષી પ્રશ્નો :

(!) બહુવિકલ્પ કસોટી પ્રશ્નો (Multiple Choice Type)

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

(2) યુગ્મ જોડો કસોટી પ્રશ્ન (Matching Type Question)

(3) સંબંધ જોડો કસોટી પ્રશ્નો (Analogy Type Question)

105

નામાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષણમાં મૂલ્યાંકન

(4) ક્રમનિર્ણાયક કસોટી પ્રશ્ન (Arrangement Type Question)

(5) સાચા - ખોટા જવાબના કસોટી પ્રશ્ન (True Question) False Type

(6) ખાલી જગ્યા પૂર્તિના પ્રશ્નો (Completion Type Question)

D ઉપર પૈકી :

સંબંધ જોડો, ખાલી જગ્યા પૂરો પ્રકારના પ્રશ્નોને "જવાબ પૂરો પ્રાપ્ત પ્રશ્ન" (Supply Type)

અન્ય બાકીના જવાબ પ્રકારના પ્રશ્નોને "જવાબ ઓળખો પ્રકારના પ્રશ્ન" (Recognition Type)

ટેબલ-3 પ્રશ્ન સ્વરૂપો પ્રમાણે ગુણભારની ફાળવણી (Weightage to question forms)

ક્રમ

પ્રશ્નનું સ્વરૂપ

ગુણભાર

251

1. નિબંધ પ્રકારના પ્રશ્નો (E)

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

2. ટૂંક જવાબી પ્રશ્નો (S)

3. અનાત્મલક્ષી પ્રશ્નો (O)

100 21

4. ત્રિપરિમાણદર્શક કોઠો :

ઉપરના ત્રણે કોઠાની વિગતો આ કોઠામાં સમાવિષ્ટ હોય છે. આ કોઠાની વિવિધ વિગતોનો જોબ બેસાડવો અઘરો પડે છે, પણ મહાવરાથી આ દૂર થાય છે.

ઉપરોક્ત તમામ બાબતોને ધ્યાનમાં રાખી, હેતુ, વિષયવસ્તુ, પ્રશ્ન પ્રકારના આધારે BLUE PRINT તૈયાર કરાય છે. પરંતુ BLUE PRINT તૈયાર કરતાં પહેલાં ત્રિપરિમાણદર્શક કોઠો બનાવવો અતિ આવશ્યક છે. જે નીચે મુજબ છે.

100

(SEMESTER-II)

ટેબલ-4 ત્રિપરિમાણદર્શક કોઠો (BLUE PRINT)

હેતુઓ

પ્રશ્ન.

સ્વરૂપ

નિ. ક્રં.

1-118

. આ

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

નિ.

સમજ

હું.

ઉપયોગ

આ

મિ.

હું.

અ.

ESO ESOESOESO

કીશલ્ય

નિ. હું.

અ

પ્રશ્ન સંખ્યા (માર્ક)

પેટા એમ

1.

2

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

3.

4.

તારીખ

કૌસ અંદરની સંખ્યા પ્રશ્નોની સંખ્યા દર્શાવતી હોય છે.

અધ્યાપકની સહી

કૌસ બહારની સંખ્યા પ્રશ્નોના ગુણ દર્શાવતી હોય છે.

નિ. : નિબંધ, ઠું. : ટુંકા, અ. : અનાત્મલક્ષી

દા.ત. (3) 6 આનો અર્થ એ થયો કે 6 ગુણ અને 3 પ્રશ્નો.

5. પ્રશ્નપત્રની રચના કરવી :

ત્રિપરિમાણદર્શક ચાર્ટની રચના કરી દીધા બાદ તેમાં દર્શાવેલ વિવિધ હેતુઓને યકાસે તેવા વિષયવસ્તુના પેટા એકમને સ્પર્શતા વિવિધ પ્રકારના પ્રશ્ન બનાવવા જોઈએ. દરેક પ્રકારના પ્રશ્નો જરૂર કરતાં થોડા વધુ બનાવવા જોઈએ, જેથી અયોગ્ય પ્રશ્નો હોય તો મુશ્કેલી ઊભી ન થાય. વિષય શિક્ષકે જાતે પ્રશ્નોની રચના કરવી જોઈએ. જરૂર પડે તો અન્ય શિક્ષકની મદદ લેવી.

6. પ્રશ્નપત્રનું પ્રશ્નવાર પૃથ રણ :

પ્રશ્નપત્ર તૈયાર કર્યા બાદ તે પ્રશ્નપત્રનું પ્રશ્નવાર પૃથ રણ કરવું જરૂરી છે. આ પ્રકારનું પૃથ રણ કરવાથી ત્રિપરિમાણદર્શક ચાર્ટ પ્રમાણે પ્રશ્નપત્ર તૈયાર થયું છે કે કેમ તેની ખબર પડે છે. પ્રશ્નપત્રનું પ્રશ્નવાર પૃથ રણ નીચે દર્શાવેલા કોઠા પ્રમાણે કરવામાં આવે છે.

કાનાં મૂળતત્ત્વોના શિક્ષણમાં મૂલ્યાંકન

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

107

પ્રશ્ન

1

2

3

4

હેતુ

અપેક્ષિત વર્તન-પરિવર્તન

પેટા એકમ

પ્રશ્નનું સ્વરૂપ

ગુણ

(મિનિટ)

ઉપર જણાવેલા કોઈ પ્રમાણે પ્રશ્નપત્રનું પ્રશ્નવાર પૃથક રજા કરી શકાય. હેતુના ખાનામાં દરેક પ્રશ્ન કયા હેતુને સ્પર્શે છે તે લખવામાં આવે. તેની બાજુના ખાનામાં અપેક્ષિત વર્તન-પરિવર્તનની માહિતી રજૂ કરવામાં આવે છે, જેમ કે અમુક બાબતો યાદ કરે, અમુક બાબતોનો તફાવત દર્શાવ વગેરે. વિષયવસ્તુનાં પેટા એકમના મુદ્દાઓ લખવામાં આવે છે. તે કયા પેટા એકમના મુદ્દામાંથી લેવામાં આવેલો છે તે દર્શાવવામાં આવે છે. પ્રશ્નનું સ્વરૂપ કયા પ્રકારનું છે તેમ જ કયા સ્વરૂપના કેટલા ગુણ મૂકવા તે નોંધવામાં આવે છે. દરેક પ્રશ્ન લખવા માટે અંદાજે કેટલો સમય જોઈએ તેની પણ નોંધ મૂકવામાં આવે છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

આ પ્રકારના પ્રશ્નપત્રનું પ્રશ્નવાર પૃથ રણ કરવાથી વિદ્યાર્થીઓને પ્રશ્નપત્ર સહેલું પડશે કે અઘરું તે બાબત સ્પષ્ટ રીતે જાણી શકાય છે, તેમ જ વિદ્યાર્થીઓ ની કરેલા સમયમાં પ્રશ્નપત્રના ઉત્તર લખી શકશે કે કેમ તે પણ જાણી શકાય છે. પૃથ રણ ઉપરથી લાગે કે સમય વધુ જશે તો પ્રશ્નપત્રમાં જરૂરી ફેરફાર કરી શકાય છે.

108

7. ગુન ૪ (Marking Scheme) :

જામાતા (SEMESTER - I)

પ્રશ્નપત્રની યોગ્ય રીતે રચના થયા બાદ વિદ્યાર્થીઓએ લખેલા ઉત્તરો જોવા માટે શિક્ષકે (પ્રાશ્નિકે) ગુણાંકન યોજના કોઠામાં તૈયાર કરવી જોઈએ.

અપેક્ષિત - ઉત્તર

મુદ્દાઓ પ્રમાણે ગુણભારની ફાળવણી

ક્રમ

1

2

3

નામાનાં મૂળત્ત્વોના વિષયમાં અલગ - અલગ એકમ માટે

નામાનાં મૂળત્ત્વોના સિમાં મૂલ્યાંકન

નમૂનો - 1

109

CPS-11

Page 66

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

વિષય :

નામાનાં મૂળતત્ત્વો

પોરશ - 12

બ્લ્યુ પ્રિન્ટના નમૂનાઓ

એકમ : બિનવેપારી સંસ્થાના હિસાબો :

(1) વિષયવસ્તુના મુદ્દાઓ પરનો ગુણભાર :

ક્રમ

વિષયવસ્તુના એકમ

નામ :

ગુણભાર

231 (%)

1.

બિનવેપારી સંસ્થાનો અર્થ અને લક્ષણો

6

24%

2. મહેસૂલી / મૂડી આવક - જાવકનું વર્ગીકરણ

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

5

20%

3.

આવક - જાવકની નોંધ

10

40%

4.

ઉપજ-ખર્ચ ખાતું અને પા

4

16%

25

100%

(2) હેતુ પર ગુણભાર :

હેતુઓ

ગુણભાર

231 (%)

1.

9

36%

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

2.

સમજ

5

20%

3.

ઉપયોગ / કૌશલ્ય

11

44%

25

100%

(3) પ્રશ્નસ્વરૂપ પરનો ગુણભાર :

ક્રમ | પ્રશ્નનું સ્વરૂપ

ગુણભાર

ટકા (%)

1.

નિબંધલક્ષી પ્રશ્નો

2. ટૂંકજવાબી પ્રશ્નો

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

5

20%

3. અનાત્મલક્ષી પ્રશ્નો

20

80%

25

100%

SEMESTER-m

110

(4)

ત્રિપરિમાણદર્શક કોઠો : (બ્લ્યુ-પ્રિન્ટ) :

ક્રમ હેતુઓ પ્રશ્ન સ્વરૂપ

1. ભિન્નવેપારી સંસ્થાનો અર્થ અને લક્ષણો

2. મોજથી / પૂર આવક - જીવાનું વર્ગીકરણ ઊપજ - ખર્ચ ખાતું અને તેની નોંધ

AhR

ઉપયોગ / કીશાવ્ય

(S)

(0)

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

22) 30)

1010

22) 44)

1(1)

- (3)

6(6)

5(3)

the Trole wh

1010)

30)

44)

2(2)

919)

15(25)

' bytes Be Hatharth That Dez the ey કૌસ પ્રશ્નોના દશવિ કીસ અંદરની સંખ્યા પ્રશ્નોની સંખ્યા દવિ છે.

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGES

(Affiliated To Saurashtra University & NCTE)

(Vaishali Nagar 2 & 3, Near Amrapali Under Bridge , Rajkot)

SHREE H.N.SHUKLA GROUP OF B.ED. COLLEGE-RAJKOT